

Leto
X.

DOMIN SVETI

Štev.
5.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

V Ljubljani, dné 1. sušca 1897.

Vsebina 5. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	129
Triglavu. (Zložil Anton Medved.)	134
Moja zgodovina. (Zložil Anton Medved)	134
Ob Rinži. (Zložil F. S. Finžgar.)	134
Stari dolg. (Povest. — Spisal Ivo Trošt.) [Konec.]	135
Ptičji prijatelj. (Črtica. — Spisal Janko Barlè.) [Konec.]	142
Hladnica ob tvornici. (Zložil F. S. Finžgar.)	146
Celje in okolica. (Narodno društvene črtice. Poleg raznih spisih sestavil A. Fekonja.)	146
Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju. (Spisal dr. Simon Šubic.) [Dalje.]	150
Kaj bo pa jutri z vremenom? (Spisal dr. Simon Šubic.)	152
Književnost	156
A) Slovenska književnost. <i>Materine sanje.</i> — <i>Je zмота kratka — dolg je kes.</i> — <i>Pridiga.</i> — <i>Narodna šola.</i> — <i>Izvestje.</i> — B) Hrvaška književnost. <i>Izvjestaj Matice Hrvatske.</i> — C) Druge književnosti. <i>Macedonische Studien.</i> — <i>Die Geheimsprachen bei den Slaven.</i> — <i>Doctor Thomas de Cilia.</i> — <i>Divina maiestas.</i>	
Razne stvari	158
Naše slike. — Iz belokranjskega besednega zaklada. — Družba sv. Cirila in Metoda. — Doma in po svetu. III.	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.] — Raznoterosti.

Slike.

Ob križu rešenje. (Slikal Oertel.)	129
Sv. Katarina. (En face. Kip Fr. Robbe v ljubljanski frančiškanski cerkvi.)	136
Sv. Katarina. (Profil. Kip Fr. Robbe v ljubljanski frančiškanski cerkvi.)	137
Kamenene podobe v Petrovčah	149
Nagrobni križ v Naklem. (Načrtal J. Plečnik.)	153
Nagrobni križ v Naklem. (Načrtal J. Plečnik.)	154
Nagrobni križ Podbrezjem. (Načrtal J. Plečnik)	155

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

moramo imeti drugo in posebno besedo, in ta nam bodi ,bit'. Ta nam zaznamuj vse, kar je in samo to, kar izražamo v besedici ,je', kakor: Bog je, duša je.

Kaj so stvari, tega nismo zvedeli, vendar se nam je pojasnilo, kaj nahajamo v vseh stvaréh, kdaj so, kdaj niso. Sedaj pa si oglejmo še nekaj, kar je v sredi med ,nekaj' in ,nič', in je jako važno za spoznavanje stvari.

Recimo, da imamo v roki jajce, tedaj je to vse kaj drugega kakor pišče. Vendar se premeni polagoma na gorkoti jajce v pišče, torej je jajce na tej poti, da bo iženj pišče, ali — kakor pravimo — jajce ima z m o ž n o s t, da bo pišče, in pišče je v jajcu m o ž n o. To je jako zanimivo in važno. Zanimivo, ker ista stvar je in tudi ni. Je, ker ima že vso moč, da bo iz nje kaj drugega, in vendar tista stvar še ni. Je po ,možnosti', ni pa ,istinito' ali ,v dejanju' ali dejansko. To, kar je možno, nikakor ni nič, pa tudi ni še stvar.

Zanimivo je nadalje še nekaj drugega. V roci imamo jabolčno peško. Ako peško vsadimo v tla, vzraste za nekaj let jablana. Zatorej je v peški ali semenu že vse določeno in pripravljeno, kar bo pozneje iz njega. Tu pravimo, da je v peški že določeno bistvo drevesa tako, da mora pozneje peška biti drevo; a drevesa dejansko še ni. Bistvo je, a biti ali bivanja še ni: potemtakem moramo ločiti pri stvaréh b i s t v o in b i v a n j e.

Vse te razmere in stopinje je treba ločiti pri stvaréh, da vemo, kaj so in kaj bodo.

10. Lastnosti stvari.

Tu iščemo in določujemo take lastnosti, katere imajo in morajo imeti v s e stvari. Katere so neki?

1. Ko si kako stvar mislimo, mislimo si več delov, a vsi so združeni v celoto in jednota. Jablana n. pr. je drevo, ki ima korenine, deblo, veje i. dr.: vse te oklepa popolna jedinstvo, zaradi česar pravim: to je jablana. Tu vidim torej prvo lastnost, ki se nahaja v vsaki stvari, in ta je j e d n o t a.

Da si kaj mislim, mora biti jednotno; kar je, to je tudi jednota. Klobuk in glava nista jedna stvar, tukaj ni jednote; a glava, trup, roke in noge skupaj z oživljajočo dušo, to je človek, ker tu je jednota.

Ko bi ne bilo jednote v stvaréh, ne bi bilo mnogo stvari. Le zato je na kupu pet kamenov, ker je vsak zase p o j e d e n ali jednoten; ne more se reči, da je v steklenici pet vodá, ker ni jednot, marveč voda v steklenici je s steklenico vred neka jednota.

Ta lastnost se umeva sama po sebi, tako pravi preprost bralec, in res je to; a to pripoznavanje priča, da je jednota res splošna ali občna lastnost stvari. Seveda je ta jednota različna v raznih stvaréh, toda jednota je le p o v s o d i.

2. Govorili smo že o resnici in resničnem spoznavanju. Ne samo, da se naše spoznavanje vjema s stvarmi, tudi stvari se vjemajo s spoznavanjem. Resnično spoznavam n. pr. kis ali jesih, kadar sem si natanko ogledal in poskusil vsa njegova svojstva, svojstva tekočine, ki se je naredila iz vina. Ako pa potem umetno naredim tekočino, da ima vse bistvo in vsa svojstva kisovala, pravim: To je resnični ali pravi kis. Ako ta vzgled obrnem na stvari sploh, pa vidim, kaj je resnica ali resničnost. Stvari so res to, kar so, stvari so torej resnične; vjemajo se z umom, ki jih prav spoznava, zlasti pa se vjemajo z onim umom, ki jih je naredil po svojem spoznavanju, kakor umetnik svoje podobe.

O tej lastnosti vseh stvari smo že govorili (str. 37). Ko bi je ne bilo, niti spoznati bi ne mogli stvari. Stvari so prikladne umu, kakor je um prikladen stvarém. A da so stvari prikladne umu, morajo izvirati iz nekega uma, ki jih je storil prikladne, ki jih je storil take, kakoršne je določil: s kratka, stvari so resnične, zato jih moremo vsaj deloma spoznati; popolnoma pa jih spoznava samo oni um, iz katerega so.

3. Sedaj nam ni težko umeti še nekaj drugega. Mislim si košček kamena. Ta ima razna posebna svojstva in je zaradi njih prav primeren svojemu namenu. Kamen je torej — dober. In tako je z vsako stvarjo: vsaka je po svoje d o b r a. Vse, karkoli je, je samo na sebi dobro, prikladno je nekemu namenu. Isto resnico umevamo lahko tudi po tej-le poti: Vsaka stvar je boljša kakor nič, ker nič nima nikaškega svojstva. Ker stvar je, ima istino ali resnico in je v zvezi z drugimi stvarmi, zatorej more tudi služiti v kak namen. Tako ima in mora imeti dobroto.

Kako važno je to! Vse stvari so dobre, so narejene po neskončnem umu, da spadajo v celoto in jednota v vesoljstvu. Vse so zato dobre, ker so istinite, vse so vredne, da jih poželé druge stvari, zlasti pa so vredne, da jih človek ceni, pomneč, da so božje stvari. Vse kažejo tudi neustvarjeno dobroto, v vseh odseva neskončna istina in dobrota božja.

Nimajo pa stvari dobrote v jednaki meri. Nekatere je imajo več, druge manj. Ne svetijo se jednako zvezde, niso jednako rabne vse rudnine in kovine, niso jednako koristne živali, nekatere celó škodujejo človeku, dasi v celoti tudi služijo svojemu namenu. Navadno ume-

vamo in imenujemo to razmerje med stvarmi popolnost, ki je večja ali manjša, ki se pa ne ozira samo na dobroto stvari, ampak tudi na njih vnanjost, ki je bolj ali manj všeč, bolj ali manj — lepa.

4. Naposled namreč pridevamo stvarém tudi ono lastnost, ki se kaže v njih zunanjem pojavljanju ali v tem, kako našemu spoznavanju in želenju ugajajo. N. pr. jabolko, ki visi jeseni na drevesu, ni samo dobrega vkusa, ampak tudi na pogled je prijetno, kar je poskusila že mati Eva, zakaj njej se je zdelo, da je „drevo dobro za jed in lepo očem in prijetno za gledanje.“ (Gen. 3, 6.) Pa tudi duševne stvari so lepe, n. pr. lepa misel, lepa ideja, lep namen, ‚lepa duša‘ i. dr., kar nam priča, da je lepota občna lastnost stvari, seveda v različni meri. O krastači pravimo, da je grda, ker ima le malo lepote, kakor tudi pravimo o njej, da je po letu mrzla, ker ima manj gorkote, kakor človeška roka.

Te lastnosti ima vsaka stvar, vsako bitje; lahko spoznavamo, katera stvar ima kake lastnosti več, katera pa manj.

Pač čudovito modro je urejeno vse stvarstvo, ker je povsodi jednota, a zopet mnogovrstnost, povsodi resničnost ali trdna istinitost, zaradi česar se ne varamo, ko spoznavamo po pravilih svojega uma; vse stvari so tudi dobre in vredne, da se nanje oziramo in jih cenimo; in celó lepe ter prijetne, da so tem tesneje sklenjene s človekom.

11. Najvišje vrste.

Ako govorimo o tem in onem, rabimo različne besede in na razne načine. N. pr. v roki imam srebrn goldinar. Najprej vem, da je goldinar iz srebra. Ako bi dal goldinar prekovati ali raztopiti, srebro je vedno srebro. Srebro imenujemo znanstveno *podstat* (substancijo), ker nekako stoji pod zunanjo obliko. Podstat je torej prava stvar. Kadar vprašam: Kaj je to? odgovorimo: To je srebro, les, kruh... in s tem odgovorom naznanjam podstat.

Pri srebrnem goldinarju je pa še marsikaj postranskega, kar prav dobro razločujem. Srebrni goldinar je namreč večji kakor krona; torej imata oba *kolikost*, po kateri se ločita. Kos kruha je lahko velik ali majhen, vselej je kruh. *Kolikost* se menja, podstat pa ne.

Nadalje vemo, da je kruh sedaj bel, potem rmenkast, tudi črn. A zaradi tega kruh ni nehal biti kruh, ako je danes morda bolj črn, kakor je bil včeraj, ali danes bolj grenek, kakor je bil včeraj. Ako hočem zvedeti, je-li kruh bel ali sladek, ali ne, vprašam: kakšen ali kakov je kruh? Zato pravimo, da bela barva, sladek

ali grenek vkus, to je *kakovost* kruha. *Kakovost* je: bela, zelena, rdeča barva; vkus, gladkost, raskavost, gorkota itd. Vsaka stvar ima tudi neko *kakovost*.

Oni srebrni goldinar je na roki poleg srebrne krone. Gledam oba in ju primerjam. Goldinar je večji od krone, a okrogla sta oba. Ko gledam oba, oziram se od tega na onega, ali ‚nanašam‘ tega na onega. Kadar govorimo, oziramo ali nanašamo se neprestano od predmeta na drug predmet. To imenujemo *odnos*. Recimo: oče — sin, mati — hči, gospodar — hlapec, vladar — podložnik itd. — v takih besedah in pojmi se izraža odnos od predmeta na predmet. Odnos izražamo, kadar primerjamo, ločimo, družimo v mislih.

Ako mi oni srebrni goldinar pade iz rok na stekleno pločo, tedaj jo ubije, torej nekaj *stori* ali *dela*, ploča pa *trpi*. *Delanje* in *trpljenje* (v jako splošnem pomenu) naznanjamo neprestano z besedami, n. pr.: vidim, slušam, pišem, primem, udarim... vse to naznanja *delanje*. *Trpljenje* pa: udarjenemu biti, oslepeti, oglušiti i. dr. To dvoje se *vjema*, *delanje* in *trpljenje*, ker jedno *dela*, a drugo *trpi*.

Pozabiti ne smemo, da naznanjamo z mnogimi besedami, *kda* j se kaj *zgodí*, in *pa*, *kje* je kaka stvar: danes, jutri, včeraj, prej, potlej, *zgodaj*, *pozno*... vse te besede pravijo, *kda* j je kaj; *kje* je kaj, kažejo: *tukaj*, *tam*, *ondi*, *zgoraj*, *spodaj*, *više*, *niže* itd.

Naposled naznanjamo z besedami še dvoje: *položaj* kake stvari in *pa njeno stanje*. *Položaj* n. pr. izražamo, ko pravimo: stol stoji, stol leži; *stanje* pa, ko pravimo: hiša je v ognju (*gorí*), deček je oblečen, mož je pijan (od vina prevzet).

Podstat je stalna, dokler je stvar ista; a v drugih vrstah, katere smo sedaj imenovali, *godé* se lahko *premembe*, ne da bi se stvar sama premenila. Ker se podstati nekako pritikajo, imenujemo jih *pritike* ali *akcidencije*.

Karkoli naj rečem ali mislim, vsaka beseda in vsak pojem spada v katero izmed teh vrst. Zato so te vrste najvišje, in sicer jih imenujejo *kategorije*, kar je po naše težko povedati, zato naj nam velja v obče sprejeta grška beseda. Pomenja pa nam najvišje vrste vsega, kar je in kar more biti.

12. Najvišji zakoni.

Govorili smo o najvišjih zakonih mišljenja. Ondi smo ob enem tudi opomnili, da oni zakoni niso samo za našo pamet, marveč tudi za stvari. Kakor ne moremo v pameti ob jednem misliti si solnca svetlega in temnega, tako tudi v istini ne more biti solnce ob jednem,

na istem kraju in ob istem času svetlo in temno. A poleg tega, kar smo rekli že ondi, treba tukaj razjasniti dva splošna zakona, ki veljata v vseh stvaréh, kar jih poznamo in kar jih more biti.

Četudi si niso stvari med seboj jednake, da bi bila jedna kakor druga, vendar tudi niso tako različne, da bi si ne bile podobne. Marveč vse stvari so tako urejene, da jih gre več skupaj v drugo, potem v tretjo vrsto itd. Kadar vidimo kako stvar prvič, kmalu porečemo, da spada v to vrsto, izmed katere sem videl že druge stvari. Četudi nisem bil nikdar v Avstraliji in nisem videl ondotnih živalij in rastlin, vendar ko bi prišel tjekaj in si ogledal vprvič kako kmetijo, takoj bi rekel: ta rastlina je pšenica, ona žival je vol, ona-le je konj. A lahko bi bilo tudi drugače: Bog bi bil lahko ustvaril svet tak, da bi niti dve stvari ne bili podobni druga drugi in ne imeli nič skupnega, pa bi tudi ne mogel vprvič spoznati, kaj je to, kaj je ono; zlasti bi morala v takih razmerah imeti vsaka stvar svoje ime. Sedaj smo vsi ljudje bitja jedne vrste: a Bogu ni bilo nemogoče ustvariti svet tak, da bi niti dvoje bitij ne šlo v jedno vrsto.

Potemtakem moramo reči, da je splošen zakon ta, da so stvari razrejene po vrstah. Vrst je jako veliko, pa tudi onih bitij, ki spadajo v jedno vrsto, je jako veliko. Pomislimo, koliko travnatih birk je na jednom samem travniku, koliko muh je v jednom samem hlevu, koliko zrn peska je ob morskem bregu! Pa v samem živalstvu je toliko vrst, da vseh ne pozna noben učenjak.

Ali pa denemo kako stvar ali bitje v tisto vrsto, v katero se nam poljubi? Nikakor ne, ampak naš um jo mora deti tje, kamor spada sama po sebi. Ne ravnamo samovoljno, ampak kakor spoznavamo stvari same.

Jasno nam je sedaj, da bi ne mogli devati več stvari v isto vrsto, ako bi ne bilo v mnogih stvaréh nekaj, kar je isto tu in tam. Kako bi mogli reči o dveh živalih *A* in *B*: ta je pes in ta je tudi pes, ako bi v obeh ne bilo nekaj, kar je isto. In isto mora pač biti v vseh bitjih, katera devamo v jedno vrsto: isto torej v vseh psih celega sveta, isto v vseh hrastih na zemlji, isto v vseh ljudéh, kar jih je bilo in kar jih bo. In to imenujemo *bistvo* kake stvari. Kar ima bistvo psa, to je pes; kar ima bistvo hrasta, to je hrast; kar ima bistvo zlata, to je zlato. Četudi je tu velik kup — tam majhen, tukaj v blatu — tam v pesku, tukaj v zrnih — tam v kepah: zlato je tukaj kakor tam, ker tu in tam je bistvo zlata. Torej je bistvo v vseh stvaréh jedne vrste isto, čeprav so različne postranske razmere ali pritike (akcidencije).

Da, vsaka stvar v vesoljstvu ima svoje bistvo in tudi nebistvene znake. Vse, kar jih ima isto

bistvo, spadajo v jedno vrsto. To je vesoljni zakon, ki ga je določil neskončno modri um božji.

Neke vrste modroslovcji, ki se zovejo nominalisti, ne priznavajo tega. Trdé, da je to samo prazno ime (nomen), ako pravim ‚človek‘, ker s tem ne zaznamujem nič istinitega, ako ne mislim prav posebnega človeka, recimo Petričevega Janeza. Ta oseba je pač nekaj, a ‚človek‘ — kaj bi bilo? Saj ni niti dolgo, niti široko, niti težko, niti lahko, niti belo, niti črno. In vendar trdimo proti nominalistom in vsem drugim modroslovcem, ki zametujejo ta pojem, da bistvo je popolnoma istinito.

1. Ako bi ne bilo istinito, kako bi mogli vsi ljudje pripoznavati bistvo in o njem govoriti? Zakaj bi rekli: pes, mačka, jablana, železo, s čimer zaznamujejo bistvo mnogih skupnih stvari?

2. Ako bi ne bilo jednega bistva v mnogih stvaréh, ne bi si bile podobne že po vnanje, ne bi jednako delovale, ne bi imele istih lastnostij.

3. Ako bi bistvo stvari ne bilo istinito, bile bi prazne naše vede, zlasti še vede kakor živalstvo, rastlinstvo, rudninstvo in druge. Vse te vede preiskujejo bistvo posamnih stvari in po bistvu jih urejajo.

Torej ni niti najmanj dvomiti o tem, da bi bistvo ne bilo istinito. Kadar si mislim bistvo kake stvari, imenujem tisto misel *p o j e m*. Pojmi torej niso prazne misli ali prazne besede, ampak besede ‚človek, drevo‘ in druge zaznamujejo to, kar je. To je res, da ‚človek‘ ne prebiva sam ob sebi v kaki oblačni višini, kakor si je domišljjal *Platon*, ampak ‚človek‘ je posamezna oseba kakor Peter, Pavel, Ivan i. dr., ker ima bistvo človeško, poleg bistva pa še marsikaj nebistvenega, n. pr.: Peter je velik, Pavel je kruljev, Ivan je učen. Ko bi bil Peter majhen, Pavel velik in raven kakor sveča, Ivan pa neumen, človek bi bil prvi kakor drugi.

Namestu ‚bistvo‘ pravimo mnogokrat tudi ‚*n a r a v a*‘, ker si mislimo, da je komu kaj prirojeno ali narojeno: ob tem se oziramo zlasti na to, da ‚narava‘ deluje in se kaže v delih in uspehih.

Naš zakon ne pravi samo, da so stvari razrejene po vrstah, marveč tudi vrste same spadajo v višje vrste ali *r a z r e d e*, in ti zopet v višje skupine ali *r e d e*, da je tukaj čudovita mnogovrstnost in vendar-le jednota ali redovitost. N. pr. naš hišni čuvaj štirih nog spada v vrsto *p s o v*, ker ima pasje bistvo. A ta vrsta spada v višji razred ‚zverij‘, kamor štejemo tudi mačko. Razred zverij pa štejemo v red ‚sesalcev‘, a ti imajo zopet svoje mesto v velikem kraljestvu ‚živalij‘, med katere nikakor ne štejemo peteršilja, ker spada v drugo kraljestvo, namreč med rastline.

V tem se najlepše in najjasnejše kaže moč naše pameti, da spozna vsaj nekoliko bistvo stvari, da jih po bistvu zna ločiti, urejati in tako razkazovati neskončno modrost Stvarnikovo.

Drug zakon v vesoljstvu nam je že znan, vendar ga treba pojasniti in razkazati še posebej.

Kakor so vse stvari urejene med seboj po vrstah in razredih, tako so urejene in določene po svojem delovanju in gibanju. Da se stvari gibljejo in preminjajo, to se ne godi tako, da bi ne vedeli, zakaj in čemu, marveč vse gibanje in vse preminjanje je natančno določeno, da se vedno vrsti drugo za drugim. In tu pravimo: Za vsako premembo, za vsako gibanje, za vse, kar je in se godi, mora biti vzrok. Brez vzroka ni nič.

Ko bi mogli tu obširno govoriti, razložili bi, kako stvar izvira iz stvari, kdaj je kaka resnica razlog za drugo resnico, kako deluje nagib; a ker ne moremo, zanima nas torej bolj vzrok in namen ali smoter.

Lovec drži v roki puško, pomeri, sproži, takoj potem pade zajec in obleži ustreljen. Tu sta dve dejstvi: strel in padec, obe sta združeni med seboj tako, da brez strela bi ne bilo padca. To medsebojno zvezo imenujemo vzročnost in sicer zato, ker je strel vzrok, da je padel zajec; padec imenujemo učinek, ker ga je strel učinil ali storil.

Iz tega vzgleda samega je lahko spoznati, kaj je vzrok sploh in učinek sploh. Kjerkoli se kaj godi, kjerkoli se kaj dela, tam so dejanja in dejstva združena tako, da je jedno vzrok, drugo pa učinek. Z roko udarim (vzrok), pa zaslišim pok (učinek); pihnem v prah (vzrok), dvigne se prah (učinek); zakličem proti steni (vzrok), pa zaslišim odmev (učinek). Take stvari in vzglede pozna vsak bralec.

Splošen zakon v vesoljstvu je, da vsak vzrok nekaj učini (stori ali ima učinek), zato tudi ni učinka brez vzroka. Ta zakon je istinit zakon; zveza ali razmera med vzrokom in učinkom je istinita. To se pravi: Ne samo, da si mislimo ono zvezo, ne samo, da v mislih družimo vzrok z učinkom in narobe, marveč tudi v resnici — samo na sebi je tako. To so sicer tajili nekateri čudni modroslovci, a dokazali niso tega in ne morejo nikoli. HUME je trdil, da le iz navade družimo vzrok z učinkom. Ako spustim iz roke kamen, pade na tla. Spustiti iz roke — pasti na tla: to družimo kot vzrok in učinek, toda odkod vemo, da je oboje v istini združeno? Tudi KANT je tajil, da bi bila zveza med vzrokom in učinkom istinita ali neodvisna od našega spoznavanja, in jednako učé idealisti; tudi pozitivisti učé, da notranje zveze med vzrokom in učinkom ne spoznavamo nobene.

A taki modroslovci ravnaajo grozno napačno in razdirajo podlago vsakega spoznavanja. Kdor taji zvezo med vzrokom in učinkom, ta nasprotuje navadni pameti, ki drugače nikakor ne more misliti.

Da pa vendar vsaj nekoliko utrdimo svoje stavke, oglejmo si nekaj dokazov, da je res zveza med vzrokom in učinkom istinita.

1. Splošno prepričanje in jasno mišljenje vseh ljudij nam dokazuje to resnico. Ako bi ljudje dvomili o tem, ne bi mogli nič misliti, nič govoriti, nič delati. Lovski tat bi ustrelil srno, pred sodniki bi pa smel trditi, da je padla sama ob sebi.

2. Ta resnica je razvidna tudi sama iz sebe, kakor smo že slišali; drugače niti biti ne more.

3. Vse vede, vse delovanje človeško, vzgoja itd. sloni na tej resnici.

4. Vsa priroda, kolikor jo opazujemo, kaže nam jasno isto resnico. V prirodi bi ne bilo niti jednega zakona, ko bi ne bilo istinite zveze med vzrokom in učinkom.

5. Vemo tudi trdno, da so oni modroslovci tajili to resnico s tem namenom, da bi lože utajili Boga.

Vse to nam pojasnjuje, koliko je vredno tako tajeje. Torej ostane trdno, da je istinita zveza med vzrokom in učinkom, in da ni učinka brez vzroka.

Še nekaj moramo premisliti ob kratkem sedaj, ko govorimo o vzroku. Umetnik hoče naslikati podobo. Predno je naslikana, napravi si v glavi ali tudi na papirju načrt, da po njem dela. Slikar si misli natanko, kakšna naj bo dovršena podoba. Kaj menite, ali je ta načrt vzrok podobe ali ni? Vsekako, zakaj načrt je določeval, kakšna naj bo podoba. Ko bi bil načrt drugačen, bila bi podoba drugačna, in brez načrta bi ne bilo podobe. Gotovo je torej načrt tudi vzrok. Tak vzrok pa, ki je delujočemu človeku ali umnemu bitju pred očmi, ki vodi njegovo delo, ki mu kaže konec ali uspeh dela, imenuje se namen ali smoter.

Vse stvari so tako urejene, da težé tudi po nekem namenu ali smotru. Ta zakon, da deluje v vseh stvaréh namen ali smoter, je občen zakon, ki ga sicer tajé nekateri modroslovci, a utajiti ga nikdar ne morejo. Nobene stvari ni, ki bi ne služila kakemu namenu; seveda se ne vidi v vseh smoter jednako jasno, a vidi se vendar. Smotrenost torej je kakor vzročnost istinito razmerje, istinita zveza med stvarmi, seveda na razne načine. Ako pravimo po pravici, da 'postave vladajo', rečemo tudi po pravici, da vlada v vesoljstvu razredba stvari po istinitem bistvu, in medsebojna zveza po vzročnosti in smotrenosti. (Dalje.)

Triglavu.

Mogočni glavar, visoki Triglav,
Ti ded tisočeri spominov!
Opeva te toliko sinov,
Sprejêmi še moj iskreni pozdrav!

S teboj osamêl in vendar vesel,
Četudi v pokrájini ožji,
Jaz čutim ob tvojem podnožji
Široko srcé, da glasno bi pel.

Pač vem, da nikdar najjarneji spev
Osrčja bi tebi ne strésel,
A meni je vselej prinesel
Od sivih skalin slovesen odmev.

Da splaval nazaj moj čili je duh
Stoletje nazaj in stoletje,
Ko tebe so moji očetje
Molili, čeprav ti molčal si gluh.

In môlčal bi še vsem našim prošnjám —
A danes na tvojem pobočji
V zaupnosti nežni, otročji
Sezidal je rod kapelice hram.

V kapelici tej Devica stoji;
V višave nadzemeljske sreče
Obrača za ljudstvo trpeče,
Čim bližja nebes, mileje oči.

Preminja se rod in časovni tók,
Preminja mišljenje njegovo,
Sam dôbo ti staro in novo
Motriš skalovit, kraljevski visók.

In kažeš rodú globoki značaj,
Da vselej življenje betežno
Zdaj tožno srcé, zdaj hvaležno
Dvigával k Bogú, — k bogovom je vsaj.

Sprejêmi zató moj srčni pozdrav,
Družabnik nebeškim ti kresom,
Ti znak hrepenenja k nebesom,
Naš ded in naš sin — visoki Triglav!

Anton Medved.

Moja zgodovina.

Rod za rodom mrè,
Kot za listom list rmenéva.
Še živim na svetu,
Ali bom ob letu,
Kdo mi to pové? — Nihčè.

A da pride smrt,
Kdo mi to pové drugače?
Za menoj posmeje
Trdi svet se preje,
Kot mi v grobu sprhne prt.

„Hitel je dosèč
Pokoj srca“, bode slula
Moja zgodovina
Kratkega spomina;
„Bil je nekđaj — ni ga več . . .“

Anton Medved.

Ob Rinži.

Na tebe gledam, lena reka,
Na meglo, ki nad tabo plava.
Počasi ura mi poteka,
Otožna, težka mi je glava.

Življenja nimaš, Rinža lena,
Ki v gorskih žuborí potokih.
Ne krasi tebe bela pena,
Ker nisi hčerka gor visokih!

Življenje tvoje so gavrani,
Ki kročejo ti nad gladino,
Plesoč na bregu v jatah zbrani
Za livež iščejo drobtino.

Zato drugače struna poje,
Kot pela prej je v domovini:
Gavrani tvoji — misli moje,
Drobtine -- meni so spomini.

F. S. Finžgar.

Stari dolg.

(Povest. — Spisal Ivo Trošt.)

(Konec.)

VIII.

Stari Prašnik jo je od doma mahnil najprej v G., kjer je imel pri znancu posojenega nekaj denarja. Tretjega dne potem je poten in upehan dospel v Brestnik. Oziral se je po vasi in povpraševal, kje biva „vdova“ šivilja s hčerko. Vsi so mu kazali naprej, le naprej — iz vasi. Mož se je čudil in zopet oziral. „To je pa kakor narejeno“, mrmral je na koncu vasi, postal, odkril se, otrl pot s čela in mislil: „nobene hiše več; ljudje me imajo res za bebca.“

Tisti čas prihlača za njim bosopet paglavec. Bilo mu je kakih osem ali deset let. Zvezek vrbovih šib je nosil pod pazduho, v ustih pa dve piščalki. Ponosno jo je rezal mimo ptujega moža.

„Čakaj no, dečko!“ Nič glasa. „Fantek, čuj, fantek!“

Dečko se je sedaj ozrl in pogledal Prašnikovega očeta tako, da bi težavno ločil: ali je bilo bolj zvedavo ali bolj neumno. S tem pogledom je menda hotel vprašati, kaj bi tujec rad.

„Kje biva šivilja v tej vasi, veš-li?“

„Kaaj? Suha Mina biva tam-le!“ — Dečko je kazal še dalje iz vasi.

„Kje je to?“

„Tam-le!“ Mali piskač jo je mahal naprej, Prašniku ni kazalo drugega kakor ubrati jo za njim. Nekoliko korakov iz vasi sta bila pred hišo, obsajeno s sadnim drevjem. Dečko je piskal do samega praga. Tu ga je ustavila hišna gospodinja: „No, Martinek, danes hodiš z godbo. Le zunaj ostani, tukaj te ne potrebujem.“ A deček je ni slušal. Piščali je sicer spraval, a stopil je k ženski, prijel jo za krilo in pokazal na dvorišču starega Prašnika.

„Bog daj dobro, mamica!“

Gospodinja je odgovorila nekoliko zmedenno.

„Ali je vaš mož doma?“

„Ne, proti večeru se vrne s semnja.“

„Morda bi ga mogel počakati pri vas?“

„Dokler vam drago. Prosim, stopite noter!“ V veži ga je vprašala, ali bi kaj jedel in kam je namenjen.

Prvo je zahvaljevaje odklonil, drugo je povedal po ovinkih in spretno dostavil: „Glavna reč je zastran deklice, ki biva pri šivilji. Menda je njena hči.“

Zgovorna ženska mu je začela pripovedovati, kako dolgo že pozna mater in hčer, kako sta dobri in kako lepo se vsi sporazumevajo.

Prašnik je slišal notranji glas: „To bi te moralo veseliti!“

Prihajalo mu je zopet vroče, dasi se je že dobro ohladil.

„Koliko plačujeta ženski na leto?“

„Ne vem dobro. To stvar ima moj mož. Vsi ju imamo radi; oni ljubita naše otroke, zato ne gledamo veliko na tiste groše.“

Prašnik je nevoljno pljunil pod noge in rekel:

„Vem za najemnika, ki bi veliko plačal za ono sobo.“

Ženska je čudeč se pogledala:

„Kje?“

„Čakajte, da se domeniva. Gospodu, ki bi se tukaj nastanil, je veliko na tem, da bi spravil oni ženski da'ech strani. Zato bi se moral vaš mož zavezati, da ženski takoj spodi od hiše, tudi bi mu moral pomagati ju pregnati, ker sta mu učinili mnogo zla v življenju.“

„Naši ženski?“ — Gospodinja se ozrè okoli sebe, uprè obe roki v bok in pogleda ponosno Prašnika: „Priatelj, tega pa že ne! Moj mož da bi preganjal siroti, ki sta z nami v miru in složnosti pod jedno streho? Vedite, mož: Nismo bogati, a če kdo obljubi pet stotakov na leto, to se ne zgodi. Za to sem jaz tukaj! — Potem zastonj čakate mojega moža.“

Obrnila se je strani in šla po opravilih. Prašnik je ostal sam in si očital neprevidnost, da je kar hkrati pokazal svojo misel neznani ženski. Stvar bi bil moral drugače začeti.

Za nekoliko časa se je prikazala mimo okna na pol gosposka, sloka, suha ženska. Nekoliko nagubančeni obraz ni mogel še zakriti sledú nekdanje lepote. Modre oči niso imele sicer več mladostnega bleska, vendar pa mladostno živahnost. Samo lasje so kazali moč časa.

Hišna gospodinja stopi z burklami v roki na kuhinjski prag in reče Prašniku:

„Prav sedaj gre Mina; ž njo se najlože pomenite.“ Ta hip je že stala na vratih in strmela — —

„Vi — vi — tukaj?! A, ha! Kolika sreča — — po tako dolgem razstanku — —.“

„Rad bi se s teboj pomenil o neki stvari.“

„Dobro; pridi gori!“ — Potem se je Minka ozrla v kuhinjo in dejala:

Sv. Katarina. (En face. Kip *Fr. Robbe* v ljublj. frančiškanski cerkvi.)

Sv. Katarina. (Profil. Kip *Fr. Robbe* v ljublj. frančiškanski cerkvi.)

„Saj ne zamerite, če vam za nekaj časa odpeljem gosta.“

„O ne, ne!“ zavrnila je gospodinja prisrčno.

Po stopnicah sta prišla kmalu v lično opravljeno sobo. Ženska je sedla na stol pri mizi, njemu je pokazala sedež na češnjevi skrinji. Rad ali nerad je slušal . . .

„Prašnik, oče Prašnik, gospod Prašnik . . . ali kako bi že rekla . . . sedaj-le sva zopet sama. Tega trenutka sem želela kakor žejna žival v puščavi studenca. Prosim, povej, — povejte, pa na kratko! Pri vas nekdanj ni bilo milosti, sedaj je ni pri meni. Govôri, Andrej!“

Kolikor besed, toliko udarcev za moža. Ko bi Prašnik ne bil že par nočij prej zbiral besedij in jih pokladal v pravi red, ponavljal — in zopet prebiral, pa bi bil danes stal kakor deček s polnimi žepi nakradenega sadja pred vrtnarjem.

„Minka, mojih muk je že preveč! Ali se ti srce še ni napaslo ob mojem trpljenju? In vendar vem, da si me nekdanj imela rada —.“

„Hinavec!“

Prašnik se ni dal zmotiti.

„Ali mi nisi pisala, da ne maraš mojega denarja?“

„Saj ga res ne. Fej te bodi!“

„In vendar ga tirjaš!“

„Za hčer, da, za hčer, a ne zase. Ali naj jo tako pahnem prazno med svet?“

„Zakaj nisi tega storila prej, ko sem bil še sam gospodar?“

„Vidiš, to je vprašanje, kakor če bi jaz rekla: zakaj me nisi vzela, ko bi me bil lahko? Potem bi me bil morda rad, pa me nisi smel. Sploh pa: kdo more vse vedeti, kaj se godi v vaših krajih! Ali ti ni ljubše, da smo daleč narazen?“

„Ljubše, zares! Toda pomisli sedaj sramote: moj sin ne vé nič o tem, nevesta nič, ljudje — sosedje malo — nič. Sedaj pa kar hipoma ta nadloga, to očitanje, ta sramota v hišo! Pomisli vendar!“

„Pa jo sprejmi po sodnijskem potu za svojo!“

„To ni mogoče, in ko bi tudi bilo, s tem bi si še povečal skrb in sramoto.“

Ženski je bilo všeč, da je bilo starcu hudo.

„Po kaj si prišel torej?“

„Da bi te prosil, Minka, nekaj.“ Prašnik je sklenil roki in položil na kolena. Milo, milo je gledal nekdanjo nevesto, tako brezobzirno zapuščeno. Mož je bil ponižan, potr. . .

„Poneham šele na sodišču, ko ves svet zvé, kakšen mož si bil in si še sedaj. Vedi, da je Minica dorastla za možitev in mora imeti — doto. Vsaka stopinja proti temu je zastonj.“

To je bilo Prašniku preveč; vstal je in hotel oditi; bil je že pri vratih. Zadnje besede mu je kričala v hrbet potem pa zaloputnila vrata za njim. Počasi in sramotno je lezel po stopnicah v vežo. Bilo mu je hujše, kakor da ima umreti.

„Za Boga svetega, kaj pa imata?“ čudila se je gospodinja in pogledovala starca nemilo.

„To je čudna ženska“, godrnjal je Prašnik.

„Res čudna, a tega ste krivi vi, ker jo hočete spraviti od tukaj.“

„A vi ne veste, koliko hudega mi je storila!“

„Vi pa njej. Ali menite, da ne vem? Vi sami ste vsega krivi, sami. O, dobro poznam vas in druge moške. Nedolžnost zapeljujete, potem pa naj še trpi, zaradi vas in vaših grehov trpi! In tem grše je, da preganjate ubožici, ker se hči ravno sedaj možiči.“

„E, možiči? No, radoveden sem, kam?“

„Menda v vaše kraje.“

„Kako veste?“

„Skrivaj so prihajala pisma do nje vso zimo. Njena mati ne vé nobene stvari o tem.“

„Kako se pravi kraju, od koder —?“

„Nova Vas.“

„Hm, hm! Morda vam je znano tudi ime onega mladeniča ali vdovca?“ Začelo se mu je daniti pred očmi.

„Da, znano: Viktor Predal.“

„Zares? Prosim, pokličite Minko! To so drugačne stvari . . . No, no, to je kaj drugega. Saj to hočem, to moram jaz vedeti, ker hočem skrbeti za njo — po svojih močeh. — Viktor Predal je poštenjak, Predalova hiša dobra hiša.“ Tako je mrmral Prašnik, ko je šla gospodinja klicat Minko.

Prašnik se je sedaj prijazno pogovarjal s svojo nekdanjo nevesto. Pozabil je prebite muke, pa tudi ona ni mislila na prejšnje krivice. Šlo se je za to, da se poravna, kar se poravnati dá.

Zvečer se je vrnil hišni gospodar iz semnja. Povedali so mu, kaj se je zgodilo, in srčno se je veselil z drugimi.

Tisto jutro potem je Prašnik odšel naprej in sicer res na božjo pot. Imel je namen, naj mu bo za pokoro in v zahvalo. Za pokoro, da zadosti za nekdanje grehe, in v zahvalo, da se je zadnji dan izšlo vse tako dobro. Nazaj gredé je obiskal Jeričine stariše. Bil je dobro v gostéh pri teh najnovejših svojcih. Bilo mu je srce olajšano in tako polno veselja, da bi jo bil najrajši ubral čez hribe in doline naravnost domov, a niso ga pustili. Moral je ostati vsaj za jeden dan tukaj. Razkazali so mu vse bogastvo in vse posebnosti hiše, pogostili so ga z vsem, kar so premogli, in hvalili so svoje

imetje, hvalili Jerico še več, kakor je bilo potreba. Ogledal je senožeti, njive, travnike, gozd, listnike, hlev, skedenj, klet, kašče — in gredoč je mislil na dom.

Dan potem na večer je bil stari Prašnik doma. Težka mu je bila prva beseda, s katero je spoznal pred sinom in sinaho svoj nekdanji greh in stari dolg, a ko je beseda jedenkrat prišla na dan, potem je šlo lože. Zares bridko je, kadar se morajo obtoževati stariši pred otroki in jih prositi odpuščanja, toda Prašnik je bil že vaje hudega, in slajše mu je bilo povedati, kakor pa še nadalje trpeti v teh stiskah. In vrh tega, — saj se je imelo vse končati srečno, saj je imela Minica dobrega in spoštovanega ženina!

Kakor po hudem viharju posveti solnce na zemljo neizrekljivo prijazno in razveseli vse prebivalce, tako je posvetilo in zasijalo sedaj veselje v Prašnikovo hišo.

„Ko bi to vedel tvoj Viktor!“ zaklicala je Jerica Minici.

„Tiho, nagajivka! Ali ni zadosti sreče? Čakaj, da sporočim ponj!“

„O ne, ne! Ni treba!“ vmešal se je stari Prašnik v pogovor. „To sem storil že jaz, ko sem šel tam mimo. Naročil sem ženski, ki je nesla iz mlina. Kmalu bo tu! — Napravite večerjo; ti, Ivan, pa stopi v klet po bokal najboljšega — saj Jerica ne bo huda —; dotlej bo še kaj ostalo. Danes bomo praznovali zaroko. In ti, trmoglavka! Kar nič nisem vedel o tem, dokler mi niso povedali v Brestniku. Toda o tem pozneje.“ Starec ni mogel nehati.

„Še nikoli nisem bil tako vesel — — Kaj vse skrbi? Ivan, kar imaš dati meni za priboljšek, daš Minici; jaz hočem še nekaj primakniti, da je ne bo sram iti v Predalovo hišo. Potem se bom trudil in potil za vas vse . . . rad, prav rad — do smrti.“

Prašniku se je potočila solza veselja in srčne zadovoljnosti po velem licu. Obrnil se je v stran, da bi jo obrisal, pa je ugledal Viktorja Predala na pragu.

IX.

Dva dni pozneje jo je Prašnik mahnil k Predalovim.

Bil je že mrak, zvezde so se užigale na nebu, lune pa ni bilo. Starec ni bil že dolgo prej v Predalovi hiši, zato mu je ugajalo, da ga ni nihče videl. Po dolgi veži je dospel v kuhinjo. Tam je bila dekla in pa Viktor, ki se je čudil nenavadnemu obisku. Prašnik mu je pomignil, in Viktor je stopil za njim v vežo, kjer je bilo temno.

„Naravnost k vam sem prišel, saj vem, da vam je ona vse zaupala . . . Zanašam se na vas, da ste in ostanete mož-beseda v tem, kar ste deklici obljubili. Drugo, vse drugo pustite meni in njeni materi; povem vam le še toliko, da bo imela Minica poleg dobrega srca tudi denarje. Svatbo pa napravimo, kadar se bo vam zdelo.“

Viktor je prijel moža za roko: „Povejte mi vendar, kaj da se je stvar tako naglo obrnila? Te dni ste deklico še preganjali in sovražili. Ni dolgo, ko sem moral ubožici zatrditi, da ga ni na svetu, ki bi jo ločil od mene.“

„Da, vidite: to, prav to je bilo: Vaša možka beseda.“

„Hvala, oče! Veseli me in želim, da me poznate še bolje.“

„Dobro, moj sin! Bog s teboj in tvojo nevesto — —.“

Ondaj zareži obema za hrbtom stari Predal:

„Kaj sin, kaj nevesta? Že dovolj časa poslušam. — Noter k luči, da se vidimo!“

Hkrati so se odprla vrata v sobo nasproti kuhinje, in za nekaj trenutkov se je zablížčala luč na mizi. Prašnika je ta naglica iznenadila, Viktor si je pa mislil: Sedaj ali nikoli! Pozorno je gledal očetu v oči in čakal, kako se stvar začne. Prašnik je stal pri durih in še klobuka si ni upal odložiti.

„Kaj imaš, sin, s tem-le človekom?“ Predal je govoril jezno in grdo je gledal.

„Sedaj prav nič, oče!“

„Lažeš! Hinavec! Ali se nista menila o svatbi? On je rekel tebi: moj sin! Govôri!“

„Prav lahko! Izbral sem si nevesto, katero Prašnik priznava za svojo hčer.“

„Prašnikovo hčer? O tem nisem nič vedel. Ha, Prašnikovo hčer! Nesramno! Mula je taka stvar, pa ne nevesta.“

„Oče, nikar preveč! Njeno čast sem dolžan braniti kakor svojo. Če je taka, ni tega sama prav nič kriva.“

„To se lahko popravi, kmalu popravi“, oglasi se Prašnik.

„Mari bo suknja kdaj še nova, če jo popravljaš? Proč, proč s tem! Te sramote ne nad našo hišo, rajši smrt!“

„Oče, saj nismo več tisti kot nekdanj!“

„Pa se vendar ne udamo.“

„Sestrarna ste tudi branili, a ubranili jima niste možitve.“

„Tebi jo pa le ubranim, verjemi. Jaz ali ti iz hiše, — šele potem bodo take neveste, izvrženke, meni kruh rezale.“

„Tega vas nihče ne bo silil; toliko pa zahtevam, da mojo nevesto pustite na miru, sicer bi utegnil zabiti, da ste mi oče.“

„Seve, seve, sedaj me boš še strašil, nepokorni sin! Da bi te — — —!“

„Nikogar nečem strašiti, pa tudi vam ni treba sedaj mene proklinjati. Ali sem jaz kriv, da se je vse napravilo?“

„Ti meni očitaš? Tiho! Jezik za zobmi, sicer ti pokažem, kdo sem.“ — Stari je gledal okoli sebe, škrtal z zobmi; ustnici sta se mu penili, očesi pa sta se mu napeli. Hipoma je bil pri zidu, kjer je visela puška, in pograbil je zanjo: „Tudi jaz sem bil vojak. Kamor pomerim prvič, ne bo treba drugič; sramote pa ne trpim, najmanje še od tebe. Poberi se! Hitro, če ne, pomerim!“

„O, o, o, tega se ne bojim.“ A ker je poznal očetovo razdražljivost, stopil je hipoma k njemu in krčevito pograbil za puško. Pristopil je tudi Prašnik, pomagal mu in miril Predala. Ruvali, pehali in vzdihali so nekaj trenutkov. Kar zakriči Viktor: „Puška je nabita, oče! Nesreča! Pustite puško!“

Mož se je zvijal, otepal ona dva od sebe, a puške le ni izpustil. Bil je čuden klopčič, ki se je sukalo sem in tje in iz katerega se je čulo zamolklo hreščanje. Kar počni puška, soba pa se je napolnila z dimom. V prvem hipu ni bilo mogoče ničesar razložiti.

Dekla je zbežala na cesto, ljudje so privreli skupaj, napolnili vežo in silili celó na sobni prag. Stari Predal je ugledal obraze in planil v vežo: „Vrag vas poberi! Čakajte, sedaj vas postrelim . . .“ Hipoma je bila veža prazna, mož pa zopet v sobi, ki je bila že svetlejša.

Viktor je bil omahnil na tla. Iz desne rame mu je curljala kri. Prašnik mu je slačil obleko in mašil rano s kosci srajce, katero je sproti trgal z mladeniških prsi. „Tiho, tiho! kmalu bo bolje!“ je tolažil mladeniča, ki bi mu bil rad potožil svojo nesrečo, a ni mogel. Osteklenele oči so ga milo gledale, z roko je kazal na rano. Starec je mešal njegovo kri s svojimi solzami.

Predal se je za hip umiril. Gledal je sina topo, neumno. Puška je ležala na tleh, okoli Viktorja pa vse krvavo.

Po Studencu se je takoj raznesla novica, kaj se je zgodilo pri Predalu. Ljudje so vpletali ime starega Prašnika v govorico; bolj bojazljivi so trdili, da se Prašnik prepira s Predalom.

Glas je urno prišel tudi v Prašnikov mlin. V kuhinji sta bili samo Jerica in Minica.

„Oj, joj! Kaj se je zgodilo?“ vzklikne prestrašena Minica.

„Stopi pogledat, kaj je očetu! Bog nas varuj! — Pa ne, da bi bili — saj ni navada, da bi se opili.“

Minica je bila že zunaj. Kmalu je bila tudi pri Predalovih. V veži je poslušala. Tu pride dekla ter ji s strahom pošepne:

„Ustrelil ga je!“

Sedaj se pa odpró hišna vrata. Stari Predal je slišal stopinje, planil po koncu in pridrl iz sobe:

„A, a, a! Sedaj je tudi gospica tukaj! A, a, gospica zapeljivost! — Dobro te poznam. Zapeljivka si kakor tvoja mati. Hôdi! Če ne, te zdrobim!“

„Lepo prosim“, sklenila je roki in ga gledala milo, „samo to mi povejte, ali je še živ?“

„Hôdi, nesramnica, pritepenka, hôdi, če ne — kaj se je zgodilo ž njim?“

„Pustite me k njemu ali me pa ubijte tukaj; moram ga videti — —.“

Stari je razgrajal, da je odmevalo po vseh hišnih prostorih in daleč po vasi. Sosedje so slišali, da zopet nekemu grozi, in prišli v vežo, da bi pomirili besnečega Predala.

Četrť ure pozneje so prišli orožniki in „v imenu postave“ uklenili starca, pregledali ranjenca, popisali vso stvar, izprašali in slednjič planili tudi na Prašnika, češ: „Tudi vi ste držali za puško.“

„Ker sva z Viktorjem hotela odvrniti nesrečo.“

Nič prav radi mu niso verjeli, a slednjič so se umirili in odgnali samo Predala.

Ves ta čas je klečala Minica poleg ranjenca in mu namakala rano z vodo, brisala mu krvave lise z obleke in mrzel pot s čela. Ranjenec je za hip odprl oči. — „Viktor, ali ti je hudo? Kmalu bo bolje.“ — Zopet je zatisnil trepalnici, Minica pa se je ozrla v stran, ker tega ni mogla prenesti.

Prašnik je tarnal, tožil, zdihoval, hodil sem in tje, naročil po zdravnika, a umiriti se ni mogel. Ranjenca sta položila na posteljo in Minica se ni vso noč ganila od njega.

Ko se je zdanilo, je prišel zdravnik, in Minica je odšla iz sobe. Prašnik jo je čakal zunaj in potegnil za seboj: „Poslušaj, dekle: slabo se je obrnilo. Udaj se v voljo božjo!“

„Oh, da bi le ozdravel!“

Zdravnik je preiskal rano, zmajal z glavo, da je bilo menda bolj imenitno, in govoril malo utešljive besede: „Če ostane miren do jutri zjutraj, bo dobro.“ Minica je takoj hotela k njemu.

„Stoj, dekle!“ ustavi jo zdravnik. — „Pustite ga na miru, sicer je vse izgubljeno. Le ko bi se hotel obrniti, povejte mu na tihem, da ne sme. Sicer pa mir, mir . . .“ Mož je odšel, ranjenec pa zadremal.

Poslali so po hčeri v mesto.

Pred poldnem je šel Prašnik na dom, in Ivan je šel k Predalu. Zvečer sta pa prišli iz mesta tudi Viktorjevi sestri.

Sedaj ni nič več zaleglo ne tiho, ne glasno svarjenje Minice. Sestri sta tarnali in jokali.

„O, moj ljubeznivi brat!“ oglasila se je jedna v prvem nadstropju.

„Moj prisrčni oče! Kje ste?“ zdihnila je druga poleg Viktorjeve spalnice. Ranjenec je spal, neprenehoma spal.

Minica se je vrnila k Prašniku.

Viktorju se je polagoma boljšalo, sestri sta mu skrbno stregli. Videlo se je, kako močna ljubezen veže otroke v tej družini. Prišla je večkrat tudi Minica vprašat, kako mu je, a sestri je nista radi puščali k ranjencu.

Nekaj dnij potem je bila Minica zopet pri bolniku in sama v sobi, ker sta sestri nekaj napravljali v veži. Tedaj je slišala njun pogovor:

„Kaj se mu ta ponuja?“

„Čaka, da jo zapodé naš oče.“

„Prav sitno se mi zdi.“

„Jaz ji kar povem, da taka ne more biti naša prihodnja gospodinja. Bog nas varuj! Tako na zadnjem koncu še nismo, da bi pritepenke in take ženske gospodinjile pri nas. Fej te bodi!“

Dekle je slišalo dovolj. Kdo se meni za njeno žalost, za njeno trpljenje! No, če mora tako biti, pa naj bo! Odslej je ni bilo več k Predalu.

* * *

Kake tri tedne po oni nesreči pri Predalu je stopal Klinar neko jutro ponosno in opotekaje se iz zaduhle žganjarnice na Studencu. Klobuk je potisnil na levo uho in prav mižavo pogledoval v solnce. Ustavil se je na oglu bližnje hiše, gugal se z desne na levo in z leve na desno ter pripovedoval na vse grlo, kar so vedele vaške ženice že z vsemi podrobnostmi.

„Vse nam je pograbil po rajnem Reclju . . . vse pograbil — požeruh. Kaj ima sedaj od tega? Še tisti punici ni doslej plačal dote.“

Trdo je izgovarjal, a tega ne bi rad, ko bi mu kdo rekel, da je pijan. Zatorej čvrsto naprej!

„Prav mu je! Hoče biti tak mož, pa gre sramota za njim! Hej, sram ga bodi! Res ga pijem včasih, te sramote pa le ne, da bi se s takimi vlačil!“

Tako je govoril z mnogimi presledki Klinar, in se ni menil, da ga oponaša nekaj otrok.

Ozrl se je junaški okoli sebe in po malem odmoru je švedraje zavil na bližnjo trato. Tam je vrgel neposlušne noge kolikor mogoče daleč od sebe, zleknil hrbet na tla, poveznil preluk-

njani klobuk na obraz in zadremal tako sladko, tako brezskrbno, kakor da je najstarejša ura zvečer, ne pa deveta pred poldnem.

Stari Prašnik je hodil na sodišče pričat, kako se je zgodilo, da je Predal obstrelil sina. Izpričal je prav toliko, kolikor je videl. Kdo je sprožil puško, ni vedel niti stari Predal.

Stvari so se sukale jako dolgočasno. Stari Prašnik je poprej že trdno upal, da se bo dalo vse poravnati z lepa in tudi Minico pripraviti v dobro hišo, toda sedaj taka nesrečna zmeda! Zopet je obupaval.

V tem času sta se pa mlada dva oveselila. Bog jima je dal dvojčka, katera so krstili za Cirila in Metoda. Minica jima je bila skrbna pestunja in tako je nekoliko pozabila svojo nesrečo.

Viktor Predal je okrevaval in povedal sestrama, kako se je zgodila nesreča. Iz ječe se je vrnil tudi oče, potrta in obupan, a o zvezi z Minico ni hotel slišati ničesar. Viktorju je odgovarjal s hčerama:

„Te ne, te pa že ne!“

Mladenič jih je obupno zavračal:

„Pojdem po svetu; saj znam delati, in ob delu svojih rok preživim sebe in njo.“

Na to je bil kakor nad vrati Dantejevega pekla nepremeljiv odgovor:

„Kamor hočeš; samo pod našo streho te ne, te pa že ne!“

Minici je bila to slaba uteha.

Nekoč je tudi njena mati iz Brestnika potrkala pri Prašniku. Tedaj jo je sprejel sin in rekel:

„Če vam hočejo oče kaj dati od svojega priboljška, vprašajte ali — no, kakor že hočete. Ne morem pomagati: midva ne dava, imava sama otroke. Z Bogom!“

Stari je bil sicer v zadregi, kakor vselej, mencial je in prosil za „počakaj“, storil pa ni nič in dal ni nič.

Viktor Predal je tolažil Minico, kakor je mogel. Krčilo se mu je srce, ko je videl deklico tako zapuščeno, obupano. Obetal ji je boljše čase in ugodnejšo prihodnjost.

Cirilu in Metodu, pri Prašnikovih je bilo nekaj nad pol leta. Bila sta krepka dečka in že dobila vsak dva para zob. Tedaj pa sta izgubila svojo pestunjo.

Stari Prašnik, še očitneje pa njegov sin, ji je neki večer naravnost povedal, da naj mnogo ne pričakuje od njihove hiše. Jerica je molčala, a Minica je poudarjala svojo pravico in očetovo obljubo. Vse zastonj! Prazne nade, prazen trud, brezuspešne mile prošnje! Spoznala je, da je v hiši odveč.

Tisto jutro potem so senice veselo prepevale okoli mlina, in jesenske cvetice so se ko-

pale v blesteči rosi; vsa narava je bila polna življenja. Minica je imela objokane oči in praznjo obleko, dasi je bil delavnik. Noč ji je minula brez spanja, življenje se ji je zdelo prazno, ničevno. Zvezala je svoje reči — veliko jih itak ni bilo — v rdečo ruto, pozdravila domače, kakor pozdravi koncem leta seleča se dekla stare gospodarje; sprejela je tudi tiste desetake, katere sta vrgla prednjo mladi in stari — pa je šla, težko skrivaje solze. Na dvorišču se je razjokala na ves glas in jokaje zapustila kraj, kjer je preživela mnogo bridkih trenutkov.

Šla je brezupno naprej, naprej brez pravega namena: Kam? — K materi? Da bi jo noč in dan zbadala, kako slabo je dosegla njeno namero pri starem Prašniku! — K Predalu? Tje bi je niti ne pustili pod streho: „Tebe ne, tebe že ne!“ — Torej kam? — V daljnji svet? — Da, ta je širom odprt — mladi, nezkušeni deklici . . . Solnce se je vspelo že na poldne, ko je prišla Minica po stezi na glavno cesto, v jedni roki rdeč zveženj obleke, v drugi ruto, v očeh solze . . .

Šla je k materi v Brestnik.

* * *

Dve leti pozneje je prejel stari Prašnik to-le pismo:

Ljubi oče!

Potrtega srca Vam naznanjam, da smo včeraj zakopali mojo ljubljeno mater. Na smrtni postelji so mi naročili, naj Vam pišem, da Vam iz srca odpuščajo vse krivice in prosijo, da jim odpustite tudi Vi. S tem zvršujem njih poslednjo voljo in pristavljam še to, da je z materino smrtjo

nehal med nami vsakoršen dolg. Zato Vas tudi jaz prosim odpuščanja za vse neprijetnosti. Na tem svetu se najbrž ne bomo videli več. — — Ko sem prišla pred dvema letoma obupana in žalostna od Vas k materi, so mi rekli: „Ne boj se me, Minica! Ako te je on zavrgel, ne zavrže te tvoja mati.“ Dobri prijatelji so jim nasvetovali blagega človeka, ki je bil vseč tudi meni. Moj soprog ni nikoli vprašal, kako se pišem, in najinih otrok ne dosega več madež Vaših grehov. To mi je sredi skrbi in dela najlepše zadostilo. Z Bogom!

Vaša

Minica.

„Ivan!“ reče stari Prašnik, ko mu je sin prebral to pismo, „Ivan, poslušaj me! Hvala Bogu, da je stvar sedaj poravnana. Ti si mož in si tudi pameten. Vendar ne vemo, kaj te čaka. Zato naj ti bom jaz, tvoj oče, za svarilen vzgled. Oh, koliko sem trpel in kako dolgo! Res, slabo sem ravnal v mladosti, četudi nisem bil vsega sam kriv: a pokora moja je bila strašna. Sin moj! Bodi vedno pošten, nikdar lahkomišljen! Ne zaupaj vabljivemu svetu in ne poslušaj ga! Kakor kača Evo, tako omami in zapelje človeka pregrešno poželenje. Môli, da boš stanoviten. Glej, saj sem tudi jaz preživel najlepša leta tako, kakor se spodobi možu. Torej bi bil lahko premagal tudi prvo nevarnost in se ognil onim zanjkam. Še jedenkrat hvala Bogu, da sem prestal in da je izbrisan stari dolg.“

Ivanu se je utrnila solza v očeh, in milo je pogledal očeta.

Ptičji prijatelj.

(Črtica. — Spisal Janko Barlè.)

(Konec.)

„Prišlo je huje, kakor smo se nadejali. Bil sem že dobro odrastel, imel sem kakih devet let. Nekega dné je odšel oče zopet na Visoko. Tam je bila že zbrana vesela družba in začeli so igrati. Oče moj je iz prva dobival in dobil je že mnogo, kar je bilo le redkokdaj. Vendar proti večeru se je sreča obrnila: oče moj je izgubljal vsoto za vsoto — izgubil je vso gotovino — — Ali razburkana strast ni mu mirovala. Srdila ga je izguba, klel je, kričal, pil mnogo in dalje igral. A ker ni imel svojega denarja, posojeval mu je domačin, kar je bilo

že obično. Toda moj oče je le izgubljal. Strast ga je povse omamila, vsa kri udarila mu je v glavo, pil je mnogo več, kakor je bilo prav in le dalje igral, toliko časa, da mu domačin ni hotel več posojati. Sprl se je z vsemi igralci, nazval jih goljufe, in se srdit, malone besen vrnil kasno po noči domov, kjer ga je še moja mati pričakovala. Tudi nad njo se je otresel in jo pošteno oštel, češ, kaj toliko časa bedi in njega čaka, kakor da je mal otrok, a ne svoj gospod. In plakaje se je mati vrnila v svojo sobico, kjer sem tudi jaz spal.

Drugo jutro potem smo ga našli mrtvega — —“ dejal je moj sosed in umolknil, a lice, ono suho blede lice se mu je čudno nagubalo; okó, ono mirno okó mu je počivalo na gospodu v črni suknji, kateri je visel na steni. Ptičice, kakor da so znale, kaj se godí v duši njih gospodarja, obmolknile so za čuda vse. Tudi jaz sem molčal, ker nisem hotel motiti globoke žalosti svojega soseda in mu pustil, da začne zopet sam razgovor. In nadaljeval je čez nekoliko časa:

„Tisto jutro smo dolgo čakali, da oče vstane. Mati je bila vsa zaplakana; bilo je ubožici milo, ker jo je oče sinoči po krivem takó ozmerjal. Hotela ga je tisto jutro še jedenkrat prositi, naj na Visoko več ne hodi, marveč bolje poskrbi za gospodarstvo in zame, da se tudi usmili nje, katera je že toliko nočij zaradi tega prebedela.

A očeta le ni bilo. Stopila sva naposled z materjo v spalnico, češ, kaj je neki očetu, da tako dolgo ne vstane. In našla sva ga — mrtvega od one silne razburjenosti in tudi od vina, — a bil je že po naravi polnega telesa in imel mnogo krvi — zadela ga je po noči kap.

„Očeta nimaš več, dete ubogo!“ — vzkliknila je čez nekoliko trenutkov pokojna mati in zastonj budila mojega nesrečnega očeta. A jaz, dobro se še spominjam, prišel sem tje k očetu, — saj nisem mislil na to, kar je rekla mati, — prijel ga za mrzlo roko, katera mu je ob postelji visela, in ga polahko stresel rekoč: „Oče, vstanite vendar, vstanite!“

In nisem ga prebudil ne jaz, ne mati. Zaspal je na veke, Bog mu daj dobro. Ni si bil sam kriv svoje nesreče, bil je zapeljan, preslepljen in podlegel je strasti.

Slaba se je godila meni in materi po očetovi smrti. Gospodarstvo, že nekoliko let zanemarjeno, je povsem propalo, a dolžniki so se oglašali dan na dan od vseh strani, posebno pa visoški grajščak, pri katerem se je oče največ zadolžil in kateri je materi pretil, da vse prodá, če mu skoro dolgovi ne poplača. Res se je stvar vlekla in zaustavljala še nekoliko časa, ali nazadnje je le prišel osodni dan, in prodali so nama vse, ker pomoči ni bilo od nikoder. Grad je kupil bogataš iz mesta, in takó so Schlangenbergi izgubili zadnji košček zemlje, in starodavni rodovinski grad, mogočni Kačjak, je došel v tuje roke. Mati je res dobila nekoliko novcev, da bi imela s čim živeti in mene vzgajati, vendar kaj prida ni bilo tisto. In odpotila sva se mati in jaz v daljnje mesto; ona, da tamkaj v samoti preživi tožne dneve svojega življenja, jaz, da se tamkaj izučim.

Nadaljnjo mladost sem preživel v mestu. Z materjo sva živela v mali hišici v predmestju.

Oj dobra moja mati! Pazila je na me, kakor na svoje oko, učila me in vzgajala skrbno, kakor malokatera mati svoje dete. Dasi sva bila zapuščena od vsega sveta, vendar sva imela marsikatero veselo urico. Večkrat proti večeru sva odšla venkaj v naravo, v cvetočo, zeleno naravo, in ugajala je obema. Pred nama se je razprostiralo plodno polje, a v bližnjem gozdiču so se oglašale ptičice in gostolele svoje vesele pesmice. A mati mi je pripovedovala lepe dogodke v prošlih dneh na Kačjaku, meni so se obudile v duši vse slike mojega detinstva, a srce se mi je polnilo z radostjo, katera se je takó strinjala z onimi veselimi pesmicami malih ptičic. Kako sem vendar ljubil to ptičje gostolenje! Kadar mi je le čas pripustil, odšel sem iz mesta v bližnji gozdiček in poslušal tamkaj po cele ure milega slavčka ali pa opazoval žoltokljunega kosa. In za ves svet nisem maral toliko, kolikor za te lahkokrile prijateljčke.

Nù, ker vam že pripovedujem, hočem vam povedati vse po istini, prijatelj mladi! Umevno je, da me je moja dobra mati pošiljala v šolo. Dovršivši s srednjim uspehom osnovne šole, stopil sem v gimnazijo. A kaj bi vam tajil? Dasi me je moja dobra mamica nagovarjala in prosila, sem v šoli vendar slabo napredoval. Nikakor nisem mogel onih predmetov pojmiti — vse je bilo zaman. Res sem bil po naravi za učenje trdoglav, vendar menim, da tudi ni bilo pravega veselja. Često so mi v šoli misli uhajale tje v zeleni gozd, in ni torej čudno, če sem le počasi lezel od razreda do razreda in večkrat tudi ponavljal kateri razred. Ali kaj sem ondaj maral za to!

Bil sem menda v šestem razredu. Moja majčica, že po naravi slabotna, jela je jako pešati, kar vidno je slabéla. Saj je tudi lahko; zaslužila je pač boljše življenje, kakor ga je imela. Koliko nočij je prebedela in preplakala, a sedaj je z menoj, zapuščena od vsega sveta, v daljnem mestu, malone v siromaštvu životarila. In pomoči ji ni bilo! Za nekoliko tednov sem pokopal zadnje srcé, katero me je razumelo, srcé, katero je za me skrbelo in z menoj delilo veselje in žalost; pokopal sem svojo dobro mater in ostal mlad, neizkušen, sam sredi tujega neznanega sveta, brez podpore, brez vodnika.

Kaj sem hotel? Šola me ni veselila, a tudi sposobnosti, niti sredstev nisem imel, da se dalje učim. Kaj sem hotel? — Obesil sem knjige na klin, zapustil šolske klopi in stopil k nekemu odvetniku v pisarno. Pisal sem tu in pisaril nekoliko let, hm — služba ni bila baš sijajna, ipak sem imel svoj košček kruha in živel sem sam zase — mlad samotar. Le nekaj nisem opustil! Kadar sem imel kako prosto urico, précej sem jo ubral tje v zeleni gozd in tamkaj

sem bil zadovoljen, vesel, da ne rečem — srečen. Vendar tujina je tujina. Hrepenel sem, ne po domu, saj doma nisem imel, hrepenel sem po domačem kraju in takó dospel v to mesto, kjer sem že lepo število let. In navadil sem se na svoje življenje, s svojimi ptičicami se zabavljam, poslušam njih veselo gostolenje in sem ob njih včasih sam vesel.“

Obmolknil je moj sosed.

„Da, v istini, ni vam bila sreča mila v življenju, gospod sosed!“ — pretrgal sem dolgi molk. — „Kakó čudna je vendar naša osoda! Jednemu siplje na stezo življenja pisane cvetke, obdari ga z dragocenimi darovi in mu povsod pomaga; — drugega vodi po trnjevi poti, srce mu napolnjuje z bridkostmi in mu grení življenje od zibeli pa do groba! In tudi vam, kakor da je osoda postregla v življenju obilo s pelinom!“

„Res govorite nekoliko prav, prijatelj mladi, vendar ne mislite, da sem zopet tako osamljen in zapuščen, kakor se vam je zdelo izprva. Navadil sem se tako živeti in ne hrepenim mnogo po drugačnem življenju. Zaslužim toliko, da preživljam sebe in te ptičice, in več ne potrebujem. Prišla bo sicer starost, bolezen, vendar ne bojim se je toliko, bo že Bog kako ukrenil, da bo prav. Res je moja služba dosti težka, celi dan posedam v zaduhli pisarni, ali pridem domov, pa se toliko bolj pozabavam s ptičicami, katere me že komaj pričakujejo, da se ž njimi malo pošalim. Gospod, pri katerem pišem, je tudi blaga duša, mož poštenjak, in dovoli mi vsako leto male počitnice, in tedaj odidem v svoj rodni kraj, kjer stoji starodavni Kačjak. Posestnik gradú se me je tudi navadil in mi takrat odstopi malo sobico v jednom delu grada. A ondaj odidem v zeleno naravo, v senčnati gozdiček, kateri se prostira za gradom: tamkaj mi je takó mило, takó ugodno in z ničemer ne bi takrat hladnega gozdiča zamenjal. Vsak grmiček ima svojega pevca; poslušam one mile pesmice, spominjam se svoje mladosti, svojega očeta in svoje majčice, in narava se mi zdi tako vesela in krasna in tudi jaz sam se razveselim.“

Občudoval sem tega moža. Bil je čudák, nedvojbeno čudák, poseben, nenavaden človek. Nisem vedel, ali naj ga pomilujem, ali ne; a vseč mi je bil jako. Govorila sva še dolgo — mož je bil nenavadno zgovoren in pozno je že bilo, bolj kakor obično, ko sem se tistega večera od njega poslovil.

* * *

Bilo je dve leti kasneje. Vse je bilo še kakor nekdanj. Ptičice v majnih sobicah so še istotako gostoléle, moj prijatelj je še istotako hodil v

pisarno in se iz nje vračeval, jaz sem ga še istotako obiskoval, in razgovori najini so še istotako prijazno in prijateljski potekali. Prav nič se ni premenilo.

Pomlad, lepa cvetoča pomlad je priromala iz juga v lepi, novi obleki in s seboj pripeljala nebrojno število cvetok, katere je trosila i po polju i po logu; pripeljala je s seboj nebrojno število pevcev, kateri so z milim petjem oživili vsak grmiček, vsako drevce, privedla je s seboj vse čare in lepote, kakoršne ima samo lepa, vedno mlada pomlad. In vse je hitelo v cvetočo, duhtečo naravo.

Nekega popoldne se je moj sosed povrnil nenavadno vesel iz pisarne. Inače blede lice mu je kar žarélo, navadno mirni očesi sta mu nekako čudno svetléli, da, še njegov dolgi, enakomerni korak, kakor da se je premenil, in stopil je v mojo sobico naglo in veselo:

„Jutri pa romamo!“ — vzkliknil je.

„Kam pa, kam ste se namenili?“ vprašal sem ga, četudi se mi je zdelo, da pojde moj sosed po svojem običaju zopet v rodni kraj.

„Hej, na Kačjak — domov“ — pristavil je šaljivo — „v naravo! Dober gospod je, dober, ta moj načelnik. Niti prositi ga ni bilo treba. Prišel je k meni, pa me je vprašal: ‚Nù, kdaj pa mislite zopet kaj na počitnice?‘. Ej, gospod, že večkrat sem vas namerjal prositi, da me zopet na nekoliko dnij pustite!‘ dejal sem. ‚Nù, če bi pa res takó radi, pa pojdite na teden dnij!‘ odgovoril mi je prijazno. ‚Vam izročam ptičice v oskrbo“ — hitel je moj sosed — „le vam jih zaupam, saj znam, da boste skrbeli zanje baš kakor jaz sam. Teden dnij me ne bo. A vreme kakor nalašč, lepšega si ne morem želeti. Jutri za dné pa odrinem.“

In ni mi mogel vsega dopovedati, kaj naj vse storim in kakó naj s ptičicami ravnam. Ponovil je po dvakrat, trikrat isto stvar. A jaz sem se sam ž njim veselil, saj sem mu privoščil nekoliko dnij odpočitka v lepi naravi in to v domačem kraju, katerega je on, dasi na skrivnem, takó ljubil. In veselo sem gledal za čudnim, pa dobrim možičkom, ko se je drugega dné od mene poslovil in se na preprostem vozičku po cesti odpeljal.

Bilo mi je tako dolgočasno brez prijatelja. Vse mi je bilo nekako prazno in otožno, da, še isto ptičje gostolenje se mi ni zdelo več tako veselo, kakor ondaj, ko je bil doma moj sosed. Počasi so mi minevali dnevi in težkó sem pričakoval večera sedmega dné, ko se je moral vrniti moj prijatelj. Znal sem izvestno, da pride; imel je le sedem dnij odpusta, a bil je vedno točen in vesten v službi, pa zato si ne bi hotel svojevoljno odpusta povečati. Čakal sem ga zato zvečer, čakal sem ga pozno v noč, vendar

le nisem začul po hodniku znanih korakov. Zadržalo ga je vreme, katero se je pred nekoliko dnevi povsem premenilo — mislil sem si, — pride morda jutri rano. Prišlo je tudi jutro — osma ura —, a prijatelja le ni bilo. Začelo me je skrbeti. Kaj bi neki njega zadržalo? — začel sem se povpraševati, in razne misli so mi rojile po glavi.

Minul je dan, — dva — tri — in prijatelj se ni povrnil. Četrti dan je pa prišlo pisemce od grajščaka na Kačjaku — pismo žalostno, o kakoršnem nisem niti sanjal. — Izgubil sem prijatelja, a drobne ptičice svojega skrbnika: — — mojega prijatelja ni bilo več med živimi.

Bilo je pa takó-le: Moj sosed je imel vedno posebno sobico na Kačjaku. Grajščak, spoštujé potomca nekdanjih gospodov in posestnikov na Kačjaku, odstopil mu je že pred več leti prostovoljno ono sobico. Tu je tedaj stanoval, ali bil je le malo doma; ves božji dan, da, še po noči je lazil po gozdu in poslušal petje slavčkov, kateri so takrat baš najlepše peli. To mu je bila največja zabava. Grajski so zanj malo skrbeli, saj so znali, da je čudak, pa so mu pustili, da dela, kar hoče.

Bilo je po deževju. Mrzel veter je pihal tam od gore in stresaval debele vodene kaplje z dreves, a slavčki, kateri najrajši po deževju gostolé, oglasali so se lepše kakor obično po zelenem grmovju. Moj sosed ni mogel v sobici strpeti, napotil se je po svoji navadi v gozd, dasi je bilo zunaj prilično hladno in dasi je bilo že bolj proti večeru. Bil je res redek poznavalec ptičic, moj prijatelj. Za vsakega slavčka je vedel, kje sedi. Baš nekoliko dnij popreje je bil opazil jednega, o katerem je pripovedoval, da takega pevca še ni slišal. In tje se je napotil. Ptiček je še drobil svojo pesmico, a moj prijatelj kar ni mogel dalje. Pozabil je, da je hladno in vlažno, pozabil je, da je slabo oblečen, — sedel je tje na moker hrastov štor in poslušal pevca. Drobil je slavček svojo milo pesmico, prenehal včasih, a zopet začel s podvojenimi silami in miloto, kakor da hoče vse travice in vse cvetke vzbuditi iz sladkih sanj, in ni prenehal, ko se je jela že noč spuščati doli na mirno naravo. Pel je slavček, a moj prijatelj ga je le poslušal dolgo — dolgo. Že kasno se je domislil, da bi bilo vendarle čas, da gre domov, in odšel je počasi proti gradu in se vlegel k počitku.

A drugo jutro ni mogel vstati. V glavi se mu je vrtelo in noge so se mu od slabosti šibile. Moral je ostati v postelji. A ni mu bilo nič bolje. Mrazilo ga je, vroče mu je bilo, a po glavi so mu blodile čudne misli. Pozvali so zdravnika, on je le z glavo zmajal nad bolnikom, kateremu je bilo čimdalje huje. Začelo

se mu je blesti, mučil se je še nekoliko dnij, a prebolel ni. Pokopali so ga na grajskem pokopališču sv. Roka, kjer so ležali njegovi predniki.

Bil sem brez prijatelja — —. Njegove ptičice sem vzel vse k sebi, ali res čudno: dasi sem jim takó skrbno stregel, da jim nisem mogel bolje, poginile so mi jedna za drugo v kratkem času. In od ondaj tudi jaz nimam več ptičic — nečem jih imeti — spominjajo me prijatelja.

* * *

Le še dve, tri naj izpregovorim! Minulo je zopet nekoliko let; po poslu sem prišel v okolico grada Kačjaka — prvokrat v svojem življenju. Stopil sem tedaj v starodavni Kačjak, ogledal sem si ga in povprašal po grobu svojega prijatelja. Grajski pastir me je odpeljal na malo grajsko pokopališče, sredi katerega se vzdiguje mala zapuščena cerkvice sv. Roka. Pokopališče leži na mali visočini, a mejí z grajskim gozdom. Zarastla gomila stoji pri gomili, razno grmovje raste po pokopališču, zasejalo se je samo iz bližnjega gozda, ne krči ga nobeden — saj ni nobenemu mari. Takó zapuščenega pokopališča še nisem skoraj videl. Pastir me je privédel baš tje v kot na severni strani pokopališča, prav poleg gozda. — „Tu je grob onega čudnega gospoda!“ — dejal mi je in pokazal na zarastlo gomilo, poleg katere je rasel mlad leskov grm. Bože dragi! vzdihnil sem nehoté in vskliknil s pesnikom:

V gomili tej sedaj leži
Neznán, nemilován,
Ne križ, ne kamen ne stojí,
Kjer on je zakopán.

In obudili so se mi vsi spomini na dragega prijatelja, v duši mi je bilo tesno in čudno. Slonel sem dolgo nepremično poleg groba. — Solncece je posijalo zadnjikrat na malo zapuščeno grajsko pokopališče in se skrilo za sinjimi gorami; doli s polja se je čula pesem vračajočega se pastirja, a od vaške cerkvice zadonel je mili glas „Marijinega pozdravljenja“ — — tihi mrak se je spustil počasi, počasi na zemljo. V bližnjem gozdu se je pa začula mila pesem slavčkova in prihajala vedno bliže in bliže. Poslušal sem jo nekoliko časa — — v srce mi je segala, kot da mi hoče izbrisati spomin na prijatelja in pregnati togo, katera mi je srcé polnila. Ko je bilo slavčkovo petje le bliže, zapustil sem prijateljev grob in zapuščeno grajsko pokopališče in odstopil mesto slavčku, saj sem znal, da prileti slavček na pokopališče, sede na leskov grm, kateri je vzrastel poleg groba mojega prijatelja, in zapoje lepo, milo pesmico — ptičjemu prijatelju. — — Zakaj bi ga motil?

Hladnica ob tvornici.

(V spominsko knjigo A. K-i.)

Tihota bajna,
Mirna, tajna,
Na ljubem vrtu spava,
Kjer s cvetom vetrič poigrava,
Kjer izmed pisane gredice
Dviguje sleme se hladnice.
Oj tajni mir,
Ti sreče vir!

— — — —
A tamkaj vrté se kolesa,
In zemlja se stresa,
Ker kládivo poje
Si pesmice svoje.
Železo goreče
Iskrí se žareče,
Da žarki leté,
Leté in besné.
Zdi jeze se pena
Ti iskra ognjena,
Mogočno vršanje
Železa jokanje.
Zastonj, železo, tvoj jok!
Zastonj, železo, tvoj stok!
Ne brani železa
Razžarjena jeza;
Brezčutna je iskra ognjena,
Brezčutna moč je plamena;
Brezčutne jeklene osi,

Brezčutna je voda studena,
Ki bučno v propade bobni,
Kolesje vrti.
Železo gorí in zgoreva
Od mraka do dneva,
Od dné do nočí
Gorí in gorí,
Dokler železa se trdega sila
Ni sílnejši moči vpognila.

* * *

Glej, tvornica mračna
Podoba srcá,
V katerem boj strastij
Srdito divjá!
Razdene ti vse in vse ti zatre
In vse pomorí ta ogenj strastij.
Nebesa zaprè, pekel ti zažgè,
In mlade moči ti vse zaduší,
In peče te noč in dan
Ta strastni ogenj strašan!
Zatorej podobo hladnice
Ohrani ti dobro srcé!
Krog njega cvetó naj cvetice,
Kreposti cvetice lepé.
Prilivaj jim zvesto in nič se ne boj,
Sam Stvarnik srcá bo čul nad teboj,
Da solza ne bo ti skalila očesa,
Da boš že na svetu imela nebesa!

F. S. Finžgar.

Celje in okolica.

(Národno društvene črtice. Poleg raznih spisov sestavil *Andrej Fékonja*.)

Opazili smo, govoreč o Celju in okolici v povestnem delu¹⁾, da so Slovenci sploh uživali le kaj malo samostalne slobode. Podlegli so bili že davnim Rimljanom; a ko so bili pozneje priklenjeni k Nemčiji, izgubili so v kratkem izvečine vse, celó lastovitost svoje zemlje.

Rimska kultura, akoprav po burni selitvi narodov jako oslABLJENA, ohranila se je sicer dolgo živa v zapadu v skrbi samih barbarskih vladarjev. In v tej smeri je delal celó še cesar Karol Véliki. A za Karlmana in Arnulfa so nove premene povsem preobrazile tudi slovenske pokrajine.

„Od tedaj“ — tako piše prof. Sime Ljubič — „je ta plemenita veja jugoslovanske obitelji izgubila svojo prirodno slobodo in malo da ne svoj národni značaj, pa je postala stoletna ro-

binja nemškega nasilja in surovstva. Od tedaj nam povestnica včasih beleži samo imena Štajerske, Koroške in Kranjske: ali o Sloveniji, o domovini slobodnih Slovencev, ona molči. Vendar imajo zgodovino tudi oni, in to zgodovino dosti sijajno, dasi samo pasivno. Nad tisoč let traja že njihova borba ali za življenje ali za smrt. Ta borba še ni zvršena; ali vidi se že sedaj, da so zmagali Slovenci z neusahljivo močjo svojih krepostij in svojega duha vse tako številne protivnike.

Slovenci so se morali klanjati nemškemu cesarjem; ali ti cesarji so izginili iz njihove pameti; propalo je isto cesarstvo nemško, dočim bije še danes živo in čvrsto žila njihovega národnega života. Morali so vsprejemati trde zapovedi nemških hercogov, markgrofov in grofov; ali niso se nikdar ž njimi sprijateljili, temveč so pritisnili znamenje národne graje v svojih

¹⁾ „Dom in svet“ 1895, 336 sl.

pesmih in pripovedkah na njihov nevredni spomin. Po ubogi Sloveniji so se razsule nemške nasebine; ali bile so na škodo samo na mejah, v gornji Koroški in Štajerski; v sredini pak, v srcu slovenske zemlje, zadušil jih je zdravi, močni duh slovenskega življa.

Nemška gospôda si je prisvojila slobodno zemljo slovenskega kmeta, razprostranivši ubijavni, tuji 'lehenssystem' po slovenski dedščini; ali ta gospôda je morala deloma izseliti se, deloma je osiromašila; a marljivi in potrpežljivi slovenski seljak je dandanes zopet gospodar svoje prastare dedine.

Uprav ta korenita moč slovenskega kmeta je bila izvor narodnega preporda novjših časov. Od kmeta je proizšlo domoljubno, v vsakem obziru vzgledno duhovništvo današnje Slovenije. Od njega so proizšli tudi marljivi rokodelci, umni obrtniki in trgovci, kateri so že skoro izgubljena mesta slovenski narodnosti vrnili. Takšen narod ne gine v mrtvilu, niti se mu ni propasti bati, kateri si je položil v kljub vsem brezštevlnim zaprekam tako trden temelj narodne književnosti in prosvete, kateri je dal cerkvi, znanosti, pesništvu in vsaki stroki dela in truda toliko stotin razumnih glav.¹⁾

Kar je tu povedano o Slovencih v obče, velja primerno tudi posebe o celjski strani. Zato pa sedaj tudi govorimo v posebnem delu o narodnem blagu slovenskem v tem kraju, zlasti o narodnostnih odnošajih ter društvenem življenju celjskih Slovencev in njihovem napredku v najnovejši dobi.

Národne stvari iz celjskega okrožja.

„Ne pozabte še skerbno i zvesto slovenskih pripovedi, i druga, kaj še nam narodnosti ostalo, pobirati.“
St. Fras.

Marljivi zbiratelj našega narodnega duševnega blaga, Stanko Vraz, prišel je bil l. 1842. tudi v celjsko stran „na dvě nedělje danah, ne bi li ovdě koju pěsmicu prikupio za II. razdělak ‚Narodnih pěsamah‘“, kakor je sam pisal (v Podčetrtku 5. vel. srp. 1842) češkemu tovarišu Erbenu:

„Našel sem, hvala Bogu, v vseh naših gornjih pokrajinah ljudij, katerim sem dokazal, kaj je to ‚narodna pesma‘; no za te strani — Celjski kotar — ni mi bilo mogoče, da najdem ljubitelje čiste narodne poezije. Zato sem primoran sam zbirati, kar me jako mnogo truda in znoja

¹⁾ Oglevalo književne poviesti jugoslavlanske I. 88.

stoji; kajti nisem pri ljudstvu tako znan, kakor sem znan v domačiji — Mariborskem okrogu.“ (Děla V. 311.).

No, koliko in kakih pesmij ter v obče narodnega blaga je nabral Vraz uprav v celjskem okraju, zvemo pač, kadar pride na svetlo vsa Vrazova rokopisna zapuščina, katero je — vendar jedenkrat — začela izdajati „Slovenska Matica“. Tu-le hočemo pa navesti na kratko, kar nam je do sedaj znanega, tiskom priobčenega iz te vrste naše književnosti, tičoče se posebno strani celjske, in to pesmi, pripovedke, legende, pravljice, pa navade, nar. vere itd.

O Celju samem.

Neka „kranjska“ narodna pesem pripoveda, da je v Celju, „mestu belem, lepem in veselem“ — umrl kralj Matjaž, ki ga je prebodel Bobnar zaradi svoje žene nepoštene.¹⁾

Tudi o groznem Atili, kralju divjih Hunov, ohranil se je v Celju spomin. „Še hodimo po grobljah, ki jih je Atila storil“ — piše Slomšek v Drobtinica 1847, 130 — „in še je beseda med ljudstvom, da kamor je kopito njegovih konj udarilo, ni več trava zelenela. V Celju se kaže na zidu velika butasta glava z rogi, in pravijo, da bi to podoba Atile bila.“

Marsikatera pripovedka pa živi med narodom o celjskih grofi h, zlasti o njihovem „epikurejskem“ življenju. Nekaj teh pripovedek je vpel Ferdo Kočvar Žavčanin v svojo zgodovinsko povest „Mlinarjev Janez“, 1859. 8. 129,

¹⁾ Tam leži pri belem dnevi
Kralj Matjaž, bolnik kraljevi;
H lepi Bobnarci je lazil,
Dokler ga je Bobnar spazil,
Ga obodel mož srditi,
De ne bo več zdrav mor'biti.

Smrtno ranjen si želi „kralj Matjaž“, govoreč sestrici, še od Boga toliko zdravja,

De bom vás šel k lepi ženi.

Ali:

Te besede še ni 'zrekel,
Pot mrtvaški je pritekel.

Pa:

Zazvoni po Celji celim,
S petimi v zvoniku belim
Per Šempetru so zvonili.

Mlada Bobnarca vpraša svojega moža, kdo-li je umrl, da mu tako zvonijo?

Vem, kdo vmrl je, srce moje!

odgovarja Bobnar:

Preden prišle stare léta,
Kralj Matjaž je šel iz svéta;
T'mu pojó zvonovi naši...*)

(Kranjska Čbelica III. 1849.)

*) Nu, kaj pa, ko bi res bil ta „kralj Matjaž“ — celjski grof Ulrik II.? Prim. pripovedke!

kjer se med ostalim pripoveduje, kako so Teharčani zasegli grofa Ulrika pri vasovanju ter ga izpustili le na to, da jim je podelil plemstvo.¹⁾ Drugo pripovedko pa je zapisal Anton Kos Cestnikov v „Novicah“ 1857. str. 171 sl.; kako je namreč grof Ulrik ugrabil v Teharjih lepo Liziko in jo zaprl na svojem gradu; pa kako je zaradi grdega ropa njen oče grofa strahovito preklel, proreksi mu zajedno grada propast.²⁾

Tudi o Starem gradu celjskem se čuje še sedaj to in ono med prostim ljudstvom. Na takozvanem Friderikovem stolpu v istih razvalinah se vidi ozka luknja, da komaj vleze človek; a tu skoz je baje zaprtemu in na smrt za gladom obsojenemu grofu Frideriku podajal njegov zvesti sluga skrivaj hrano. Nadalje se govori, da je od Starega grada čez Savinjo na Miklavški hrib bil razpet usnjen most, kar pa vendar ni verjetno zaradi velike daljine. Tudi pravijo še, da je z gornjega grada v mestni grad vodil pot pod zemljo; in drug podzemeljski pot da je vodil z grada proti južni strani v gore na svetlo. Pod razvalinami pak je baje še skrit velik zaklad. (Slov. Gospodar 1878. 17.³⁾ In v „Popotniku“ 1884. str. 75 je zapisana pripovedka, kako voznik prevažal denarje rajnih celjskih grofov.

K znani legendi, kako je cesarja Friderika III. (IV.) rešil svetnik — sv. Maksimilijan — v Celju iz nevarnosti od sovražnega Vitovca, pripominja Slomšek v „Drobtincah“ 1850. XIII., da je cesar v podobi svojega rešitelja spoznal sv. Miklavža. Ko je Vitovec cesarja v Gornjem Celju oblegal, prišli so mu tudi Kranjci na pomoč; zato jim je l. 1460. ustanovil v Ljubljani škofijo.

O cerkvi M. B. v Svétini, katero je postavil celjski grof Friderik II., baje vrnivši se iz ječe v Italiji, pripoveduje legenda: Mojster nikakor ni hotel cerkve pobeliti; zato ga je Friderik zaprl; a ko ga je čez nekaj časa poklical iz ječe in mu zapretel z mečem, naznanil mu je mojster, da se mu je Marija v sanjah prikazala in da mu je prepovedala cerkev ometati in pobeliti, da je ne bi Turki ugledali. (Vid. „Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev“. Sestavil dr. Josip Pajek, 1884. str. 186).⁴⁾

¹⁾ Ta predmet sta obdelovala tudi dva pesnika naša, St. Vraz v šaljivi romanci „Postanak Tiharja“, in Anton Aškerc v znani baladi „Zadnja večerja“ — vsak po svoje.

²⁾ Župnik Janez Arlič je isto „Očetovo kletev“ zložil tudi v pesem („Drobtince“ 1847), in to poleg J. G. Seidla nemške balade „Vaterfluch“ (1836).

³⁾ Prim. J. A. Janisch: Lexikon von Steiermark s. v. Cilli.

⁴⁾ Tudi cerkev sv. treh Kraljev pri Tinjah na Pohorju je postavil isti grof — pravijo — ko je bil rešen iz ječe v Gornjem Celju.

Iz celjskega okraja nadalje.

V okolici celjski je znana tudi med ljudstvom legenda o zaročnem prstanu barona Miglia na kipu Matere Božje v Petróvčah v ondotni romarski cerkvi; in s Holma, župnije sv. Pavla gre povedka o stolu sv. M. Magdalene (Glej Zabavna knjižnica. Anton Kosi. III. 13; IV. 16). Pesem nar. pa peva ob Oljski gori ali Gori Oljki nad Pólzelo, da je tam pokopan sv. Izidorij („Zidorius“); — kar bi spominjalo zgodbe, da so l. 1767. prenesli ostanke svetega Teodorja iz župne cerkve v ono podružnico.¹⁾

Iz daljnje strani celjske moramo še tu omeniti narodnih pesmij o Materi Božji na Jezerih t. j. v Šmariju, na Svetih gorah pri Kunšperku in v Zágorju pri Pilštajnu, katere je iz Vrazove rokopisne zbirke priobčil dr. Josip Pajek v „Črticah itd.“ 166—172. Tu čitamo na str. 184. tudi ulomek pesmi-legende o jezeru pri Dóbrnskih toplicah.

Več narodnih pripovedek, pravljic in legend iz celjskega okroga — v širjem obsegu — pa se nahaja zabeleženih, a raztrošenih; n. pr.: O ajdovski deklici iz Žovneka (L. Baš: Zora 1872); o Gornjegrajskem gradišču (Novice 1859, Popotnik 1883) in o glavah v kapeli Gornjega grada (Popotnik 1884); o Landeškem gradu na Frankolovem (Jož. Iskrač: Novice 1859, 1861); o Vitanjskem vitezu (Slov. Gospodar 1883); o Špeličini jami pri Poličánah (A. Kosi l. c. II.). O ustanovitvi Zajčkega samostana in o ponočni procesiji tamošnjih menihov je pisal Slomšek v „Drobtincah“ 1862. O zvonu v Čreti pri Vranskem, o vélikem zvonu na Pilštajnu; pa o Turkih pri podružnici sv. Magdalene v župniji Sv. Jederti nad Laškim, in o ribicah pod Svetinsko cerkvijo omenja dotičnih legend doktor J. Pajek l. c. str. 186, 179, 180, 181. Janko Vijanski (Pukmeister) je priobčil nekaj narodnih pravljic v „Novicah“ 1857: O Kozjaku pri Vitanju, o Landeškem gradu, o Gorici pri Velénju, o jezeru v Škalski dolini, o velikem rebu v Gornjem gradu; v „Glasniku“ 1860 pa pravljico o dveh sovražnih bratih v Vitanju in v Rajhenbergu.

J. Vijanski nam je podal v „Novicah“ 1857 tudi o Rojenicah tri povesti, kakor jih je slišal pri Novi cerkvi, v celjskem okraju. V „Glasniku“ 1858, 1859, 1860 pak je isti zapisal marsikaj o narodnih stvareh iz svojega zavičaja, n. pr. o Miklavževem večeru, božiču, otepnicu itd.; baje-slovne črtice; o kačah; nar. pripovedke, uganke, pa pregovore in reke. A že rokopis „Cillier Chronik aus der k. k. Hofbibliothek“ Nr. 8131 beleži, kakor nam javlja dr. Pajek l. c. 206: „De Royeniris (ali ne Rojenicis? Pis.) id est

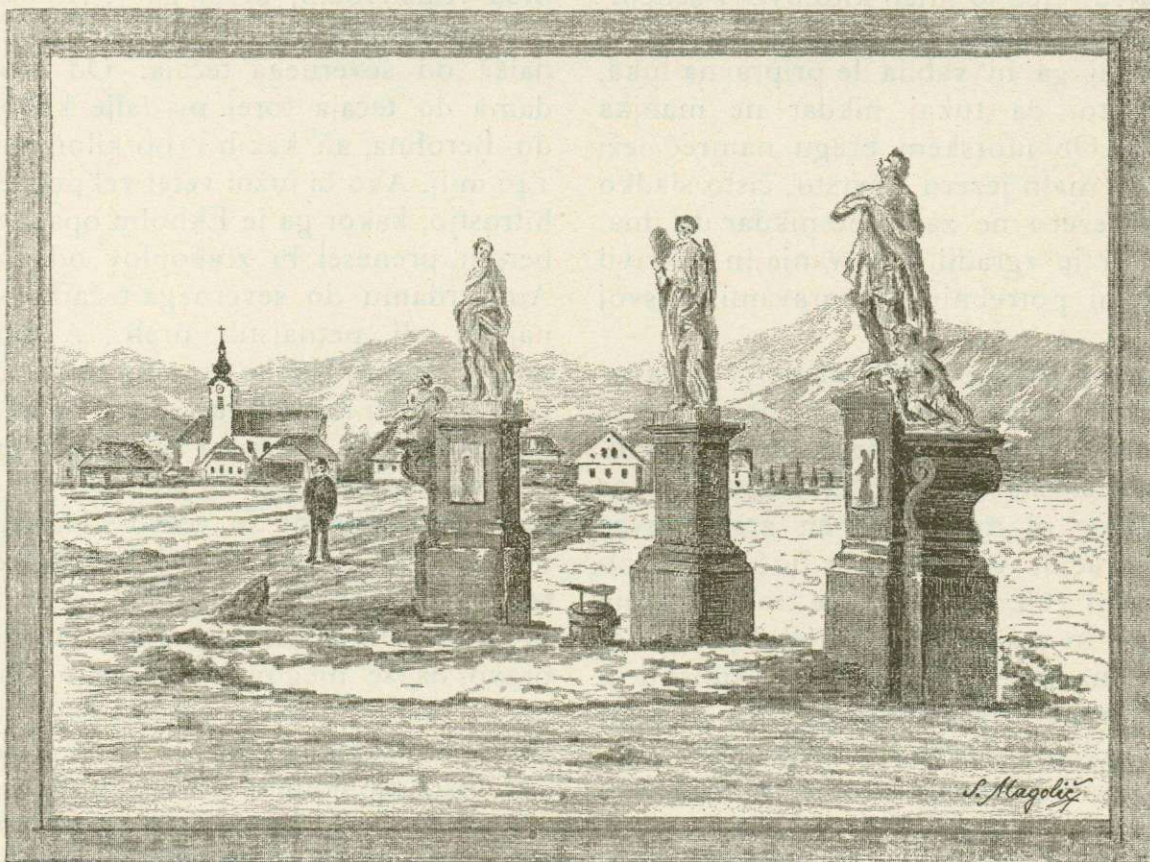
¹⁾ Dr. J. Pajek l. c. 171.

tribus Barcis extat fides et cantilena inter nostrates". Letopis je nastal menda koncem 16., ali v začetku 17. veka; pripisane besede so poznejši pripisek ali glosa. V istem rokopisu se čita tudi: „Apud Peilnstein antrum, in quo Sibillae morabantur, quare et lapideae mensae et sedes monumenta extant.“ In pa: „Virgo damnata a parentibus, ut inferius serpens est.“ No nekaj takega se res pripoveduje tu še dandanašnji.

O povodnem možu, ki je nekdej stanoval v Šaléški dolini v tolmunu, a se za tem pre-

selil v Savinjo; in pa bajko o povodnem možu in deklici v hribu „gori“ pri svetem Pavlu za Boljsko čitamo v „Kresu“ III. 1883. str. 458 in 502.

„Krstne navade Slovencev okoli Celja“ in „Svatbene navade okoli Laškega“ je popisal Drag. Ferd. Ripšl v „Glasniku“ 1858. Kratek obris ženitvanjskih šeg laškega okrožja pa ima tudi „Nanos“, slov. zabavnik za l. 1862. Kako na Laškem sv. Jurja vodijo, povedal nam je naši dr. J. Pajek l. c. 63; in kako „proso

Kamenene podobe v Petrovčah.

mencajo“ v Savinjski dolini, opisal je Jože Hašnik v „Novicah“ 1853.

O národní noši Savinjčanov je Antona Ribarja spis priobčil dr. Pajek na str. 213 i. sl. O plavljenju po Savinji pa nas je seznanil že Ferdo Kočevar v „Novicah“ 1856.

Ker baje „za rajnimi duhovniki krasti ni greh, zato pa tudi zapuščino rajnkega naglo razvlečejo“. Take tatvine duhovniških zapuščin so se primerile, kakor se omenja v „Novicah“ 1852. str. 160, v Šmarju, v Kostrevnici, v Prevorju, v Zágorju itd. Primeri dr. Josip Pajek str. 216, 217.

Kot variha pred bliskom in gromom častijo v Savinjski dolini posebno sveta Janeza in Pavla, katerih god je 26. rožnika. Tam, kjer se križa vélika cesta blizu Petróvč z ono, ki gre skozi Velénje na Koroško, stojé tri umetno izdelane

kamenene podobe, ki predstavljajo angela variha in pa svetega Janeza in Pavla. („Drobtince“ 1859/60. 6. Glej našo sliko.)

Nekaj navad in narodnih ver o pustu in o véliki noči iz celjske okolice omenja še dr. Pajek v „Črticah“ str. 196 in 254. O sredpostni sredi, katero v celjski okolici in po Pohorju imenujejo „verkovnico“, — po verkli t. j. plužni ótiki ali ratki, pisal je Davorin Terstenjak v „Glasniku“ 1860.

Zvezdna imena so v Savinjski dolini — po poročilu F. Kočevarja („Zora“ l. 1872. 51) — znana ta-le: Sv. Petra stol, sv. Petra ključ, sv. Petra palica, sv. Jožefa sveder, sv. Roka palica, svete Katarine kolo, šmarni križ, bridka martra, rimščice, voz, veliki vozniki, kuzljak, gostosevci, gostožirci, gostoževke, koklja, kosci, danica, večernica, burovž, hervor.

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

IV. Andrèe in njegov zrakoplov.

Švedski inženir in zrakoplovec Andrèe si je svoje pristanišče izvolil na otoku Amsterdamu v tistem zalivu, kjer so imeli kitolovci v sedemnajstem in osemnajstem stoletju glavno prebivališče. Semkaj ga ni vabila le pripravna luka, ampak tudi to, da tukaj nikdar ne manjka sladke vode. Ob morskem bregu namreč leži na tem otoku malo jezero s čvrsto, čisto sladko vodo; in to jezero ne zamrzne nikdar do dna. Konec luke si je zgradil stanovanje in postavil kolibo z vsemi potrebnimi pripravami za svoj zrakoplov.

Drzni inženir Andrèe torej namerja z zrakoplovom priti do severnega tečaja, do katerega se doslej zaradi ledovja nihče ni mogel preriti. Ali ni to neznanska drznost? V zrakoplovu se doslej čez 12 ur ni mogel noben zrakoplovec vzdržati v ozračju, Andrèe pa se hoče voziti po zračnih višavah cele tedne in, če treba, tudi na mesece dolgo! In ves ta čas bi ne imel pod seboj navadnih tal, na katera bi se utegnil spustiti in rešiti v smrtni nevarnosti, ampak pod nogami bi mu stalo ali popolnoma zamrzlo ali s kupi ledenih grud pokrito morje in po njem plavajoče ledene goré.

Učenjaki in zvedenci so začetkom očitali Andrèeju nepremišljenost, češ, kako se more nezveden človek lotiti takega nevarnega in težavnega podjetja, posebno tak človek, ki ni — kakor Nansen — poprej nikdar popotoval po arktičnih pokrajinah! A sčasom je Andrèe s svojo žilavostjo, kakoršno imajo le severjani, premagal nasprotnike ter si pridobil tako veljavo, da mu bogataši niso odrekli denarne podpore.

Stroške za zrakoplovne ekspedicije, ki jih je podjetnik nekaj prepičlo proračunal za 86.400 gl. prevzeli so kar mahoma: švedski kralj, Alfred Nobel in Ost. Dickson. In s to sicer malo denarno zalogo je utrjeno Andrèejevo podjetje. Veljavo, brez katere bi ne bil dobil denarne podpore, priboril si je posebno z znanstvenim pojasnjevanjem svoje namere, če ne še bolj s tem, da je čislani dr. Nils Ekholm, vodja meteorološkega zavoda v Stockholmu, sklenil pridružiti se Andrèeju za spremljevalca. Nils Ekholm je gledé na severno-tečajna podjetja izmed najveljavnejših oseb, ker si je že l. 1882. kot udeležnik skandinavske ekspedicije v Spitz-

bergiji prisvojil dosti več znanja o arktičnih razmerah kakor marsikateri drug mož, ki rad modruje več, kakor v resnici vé.

Na severni strani spitzberškega otočja ležeči otok Amsterdam, ki si ga je Andrèe izbral za pristanišče, je samo dobrih deset širinskih stopinj daleč od severnega tečaja. Od otoka Amsterdam do tečaja torej ni dalje kakor od Rima do Berolina, ali kakih 1100 kilometrov ali blizu 146 milj. Ako bi južni veter vel poprek z jednako hitrostjo, kakor ga je Ekholm opazoval na Spitzbergiji, prenesel bi zrakoplov od pristanišča na Amsterdamu do severnega tečaja v dobrih dvanajstih ali petnajstih urah. A zrakoplovci¹⁾ upajo, da jim jug ne bo tako brzo gonil balona; tako bi imeli kaj več časa, da si ogledajo arktične pokrajine, nad katerimi bi plavali po zraku.

Ako bi se vozili v zrakoplovu tako visoko nad zemljo, kakor se vozi večina zrakoplovcev, ne bi razločevali dovolj zemeljskega površja ter bi ne spoznavali krajev, nad katerimi bi memo leteli. Andrèe je torej izumil tako pripravo, da se njegov balon ne bo vzdignil više od tal kakor 200 do 250 metrov visoko. Opazovalec, ki gleda zemljo s te male višine, je pa dosti na boljem kakor po tleh popotujoči ali drsajoči se človek. Saj tudi tisti, ki stopi vrh stolpa, vidi okolico bolje in je obzre več kakor človek, ki popotuje peš. Na taki mali višini bi po izkušnji fotografskega oddelka nemške armade tudi lahko napravljajal dobre fotografije bližnje okolice.

Kako pa je to, povprašujejo morda radovedni čitatelji, da bi se zrakoplov ne dvignil više, kakor želi Andrèe? To se dá hitro razložiti. Na košaro pod balonom, kjer bivajo popotniki, pripel je Andrèe troje širokih prepasov; ti pa so tako dolgi, da se zadevajo ob tla, čeprav bi se zrakoplov vzdignil do največje določene višave do 300 metrov. Vsak teh treh prepasov tehta 330 kilogramov in je nad 300 metrov dolg, tako dolg namreč, da se ga nekaj vedno vleče po tleh. S tako napravo zavira Andrèe prehitro gibanje balonovo ter ga zavaruje vsaj nekaj pred hudimi vetrovi. Onih troje visečih prepasov deluje kakor zavornica.

In s to svojo bistrumno izmišljeno napravo je Andrèe pobil ugovore tistih nasprotnikov, ki so se rogali preiskovanju tečajnega okrožja z

¹⁾ Andrèe in tovariša mu Ekholm in Strindberg.

brzim balonom. Kako bi po okolici tečajevi kaj preiskoval, ogledoval, meril in spoznaval, — so mu oporekali — če ti zgrabi veter tvoj balon in ga odnese z vso hitrostjo!

Andrèe trdno upa, da če mu prav brzi veter zgrabi balon, veter, ki preleti vsako sekundo tudi 10 do 20 metrov, vendar njegovega na tla navezanega zrakoplova ne bo privlekel od otoka Amsterdam do tečaja preje nego v dveh dnéh, in da se bo onkraj tečaja leteč kakih šest ali celó deset dnij mudil po ozračju, predno prileti s popotovalci do Alaske ali do severno-vshodne Sibirije, kamor namerja zadeti koncem svojega letanja po ozračju.

Ker bo balon vlekel po tleh zavoro, bo ta Andrèeju še v drugo korist. Ko se je namreč leta 1894. vozil po zraku nad Skandinavijo od severnega do vshodnega morja z enakim vlakom, prepričal se je, da more z zmanjšano hitrostjo in z razpetimi jadrji vsaj toliko na stran obrniti balon, da ga vodi zunaj vetrovega tira. Za to je Andrèe svojemu, za severno-tečajno plovstvo namenjenemu zrakoplovu priskrbel troje z vso marljivostjo urejenih jader. Ker goni jadro mornarju ladijo nekaj tudi v drugo stran kakor veje veter, jednako upa Andrèe, da mu bodo razpeta jadra vodila balon celó v stran od vetrove poti, ako bo treba.

Kaj imenitno je drugo vprašanje: kako se obračajo vetrovi po tečajnem okrožju. Na vetrovih utegne izpodleteti sicer na vse strani dobro preudarjeno početje Andrèejevo. On se zanaša na vetrove, kakor jih je opazoval na Spitzbergiji. Tamkaj se menjata, kakor pri nas, severni in južni veter. Kadar nastopi jug, ne mine od danes do jutri, ampak traja po več tednov. Južnega vetra hoče čakati in prepustiti mu zrakoplov, da mu ga nese čez severni tečaj.

Ali se mu to tako posreči ali ne, kdo bi vedel danes, ker še nihče ni popotoval po najvišjem tečajnem okrožju!

Meteorologi imajo svoje teorije ali uke tam, kjer manjka prave eksaktne vede. A izkustva ne more namestiti nobena teorija. No vendar, kaj pa učé meteorologi, kaj pravijo o pretokih zraka ali o vetrovih arktičnih pokrajini?

Slavni utemeljitelj meteorologije ali vremenoslovja, D o v e, razlaga vse pojave in izpremembe vetrovnega vremena s pretakanjem mrzlega in gorkega zraka. Dove stavi svoj uk na dvoje poglavitnih in prvotnih zračnih tokov ali vetrov. Gorki zračni tok izvira v tropičnih krajih okoli ravnika. Nad razgretimi pokrajinami se vzdiguje gorki zrak do velikih višav ter odteka od ondod na severno in na južno stran ravnika ali ekvatorja. Po višavah proti severu obrnjeni zračni tok prinaša nam in višjim sever-

janom gorke južne vetrove. Temu nasproti se poseda težji mrzli zrak severnih krajev po tleh okoli tečaja in nabralo bi se ga ondi na kupe, ko bi se dal stlačiti; a se ne dá, temveč se odteka pri tleh iz tečajnega okrožja na južno stran ter nam prinaša mrzle severne vetrove.

In Dove uči dalje, da se ekvatorski zračni tok v naših zmerno-toplih deželah ohladi že toliko, da je dovolj težak ter se poseda z višav na zemljo. Ker pa pri tleh veje mrzli severni (t. j. tečajni) tok, zapirata si pri nas severni in južni tok drug drugemu pot: bojujeta se med seboj. Tisti teh dveh vetrov, ki premaga nasprotnika, tisti veje danes, dokler ga jutri ali pozneje ne prežene drugi, poprej premagani tok. Ker se ta dva toka bojujeta ali prerivata in ker se zaradi zemškega vrtenja od zahoda proti vshodu sučeta nekoliko v stran — severni na jugo-zapad, južni na severo-vshod, zato se vetrovi mnogokrat vrté in vejejo sedaj od te, sedaj od druge strani. Večinoma se vrsté izpreminjajoči se vetrovi po takozvanem Dovejevem zakonu vrtečih se vetrov: Za severom sledí vshodni veter, za vshodnim jugo-vshodni in južni veter, za jugom jugozahodni in zahodni veter, in ta se zameni nazadnje s severozahodnim vetrom in s pravim severjem.

Ako bi ta Dovejev zakon veljal in vladal brez prenehleja po vsem severnem arktičnem okrožju, delala bi se krog tečaja dvojna zavera, ki bi ne dopustila balonu približati se tečaju po ozračju. Ako je namreč krog tečaja zračni tlak največji, tedaj se pred tem zračnim pritiskom kakor pred kako steno južni veter zavije na stran; ta bi torej nesel s seboj zrakoplov v stran, predno bi ga pripeljal do tečaja. Če pa sploh po besedah Dovejevega zakona ondu izvira severni veter in veje iz tečajnega okrožja proti nam, tedaj preganja in odganja ta pred seboj tiste vetrove, ki prihajajo od juga in s katerimi meni Andrèe približati se tečaju.

Vse to je uganka, ki je ni moči rešiti, dokler nobeden marljivih popotnikov ne pride do severnega tečaja. Izkušnja bo šele učila, kako je z vetrovi na severnem tečaju.

Recimo, da bi omenjene razmere in Dovejevi vetrovi tudi vladali po tečajnem okrožju, vendarle utegnejo nastopiti izjemoma take izpremembe vetrov, kakoršne so nam znane v naših deželah po okrožju najmanjšega zračnega tlaka ali okoli zrakotlačne manjšine ali nižine. Po okrožju barometerske nižine se vrsté zaporedoma vetrovi od vseh stranij sveta. In morda izvirajo iz enakih nižin tisti južni vetrovi, katere so dostikrat že opazovali na Spitzbergiji in katerim misli Andrèe zaupati svoj zrakoplov. Naj so tega ali onega izvira, dobri so podjetniku, če sezajo do tečaja in ne minejo, predno pri-

dejo do tečaja. Če se ondi šele izpremené v severni veter, tedaj je to prav tako ugodno, kakor če bi zavili sami čez tečaj in nesli balon naprej.

Andrèe in njegova tovariša Ekholm in Strindberg vzamejo s seboj na pot 125 canjic z ohranljivo hrano (konserve). Vsaka teh canjic ima toliko mesa, prikuhe in drugih jedij, kolikor jih potrebuje troje mož, da se preživé ž njimi cel dan.

Dné 14. rožnika minulega leta se je pripeljal na parobrodu „Virgo“ Andrèe s svojima tovarišema na otok Amsterdam, kamor ga je spremilo iz Stockholma sedem kapitanov, troje pomorskih častnikov in troje inženirjev, katere so prignale ž njim goreče želje, da bi mu izkazali čast in povikšali slovesnost vzleta njegovega v puste arktične pokrajine. Ker ni bilo pri roki izurjenih rokodelcev, potratili so mornarji preveč časa, ko so postavljali v Stockholmu izdelano kolibo, napolnjevali in napihovali 4600 kubičnih metrov obsejajoči balon z vodenčevim plinom in s sto in sto drugimi manjšimi, a za varnost potrebnimi uredbami. Tako se je odhod zapoznel poldrugi mesec. Zrakoplov je bil za vzlet dovršen šele 30. mal. srpana. Začetkom je med pripravljanjem pihal ugodni jug, s katerim bi se bil Andrèe lahko odpeljal proti tečaju. Predno pa je bil zrakoplov pripravljen, nehal je južni veter pihati proti severu, in čakati je bilo treba, da pride zopet jug.

Okoli 20. mal. srpana je pisal Andrèe profesorju Retzus-u v Stockholm, da je najtežavnejše delo, napolnjevanje balona z vodencem, do malega zvršeno. Navzoči izdelovalec balona, francoz L a c h a m b r é e, je izvrstno izpolnil svojo nalogo, vse razmere so ugodne, tudi tovariša-spremljevalca sta polna upanja in vsled tega židane volje. Vsak čas smo pripravljene odriniti, kakor hitro se ponoví pričakovani jug.

Ko pa konec mal. srpana ni bilo dočakati vetra od juga, spoznali so resno preudarjajoči zrakoplovci, da dalje kakor do srede velikega srpana ni čakati ugodnega vetra od juga, ker se ne more vedeti poprej, kaj jih bo zadrževalo med potjo. V tem času se tudi ne smejo zamuditi predolgo, zakaj h koncu vel. srpana ali začetkom kimovca pride navadno po arktičnih pokrajinah slabo vreme s hudimi viharji — in teh se je ogibati, če ne, se ponesrečijo z balonom vred.

Ko so Nansena, vračajočega se domov, vprašali v Hamerfestu, kako sodi on o Andrèejevi ekspediciji, izjavil se je kaj ugodno o Andrèejevem naklepu. Ideja, z zrakoplovom dospeti do severnega tečaja, je kaj mična, toda dejal je Nansen, postavljena je na slepo srečo.

In žal, minul je pravi čas, in ker ni prišel ugodni veter od juga, odrekli so se s težkim srcem svojemu naklepu za l. 1896., opustili so potovanje. Andrèe s tovarišema se je vrnil v domovino.

(Dalje.)

Kaj bo pa jutri z vremenom?

(Spisal dr. Simon Šubic.)

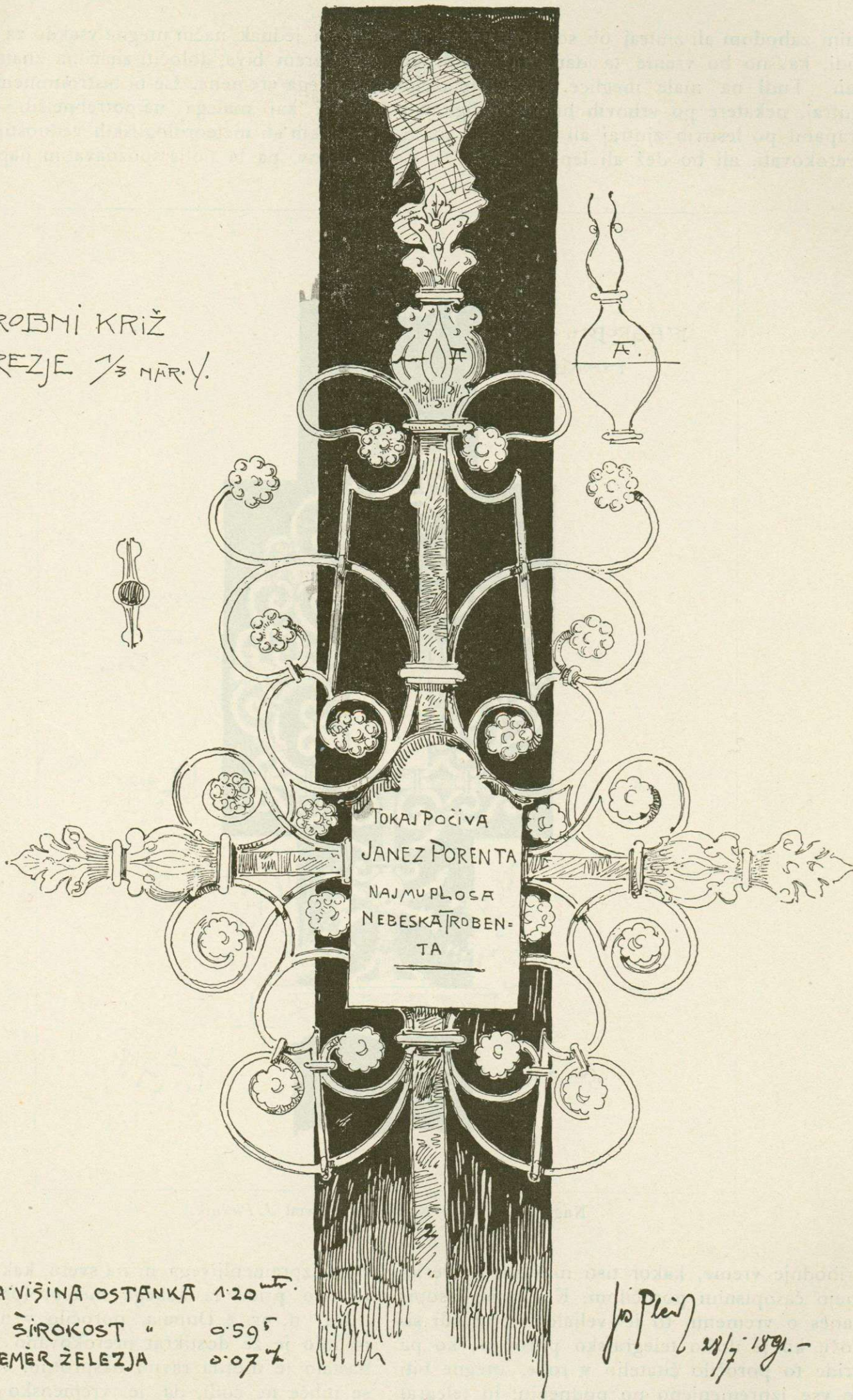
Dandanes nam ne zadostuje več, da bi vreme samo ugibali, kakor je v navadi na kmetih, marveč učenjaki znanstveno preiskujejo razmere vremenske. A kaj počasi napreduje njihova veda, še bolj počasi pa napovedovanje prihodnjega vremena. Učeni prerokovalci vremena zadenejo resnico le pri onih vremenskih izpremembah, katere se razprostirajo po obširnih deželah. Med te premembe spadajo hude ure, plohe in nalivi z viharji, ki izvirajo iz znanih krajev ter gredó po določenih tirih nad deželami od kraja do kraja. Med te premembe spada tudi dolgo deževanje po naših zmerno toplih severnih deželah. Učenjaki si pomagajo s telegrafskimi poročili, katera jim naznanjajo dan na dan, kakšno je vreme po drugih deželah, ter jim kažejo, h kakšnemu vremenu se pri nas pripravlja.

Razven tega obširnega vremena je mnogo manjših krajnih prememb, katere kmetu naga-

jajo pri njegovih opravkih. Takim krajnim ali lokalnim vremenskim izpremembam je pa tem težje izogibati se, čim manjši so kraji, kjer se godé. Vsakdo ve, da tu največ pové izkušnja. Kratek dež po hribih ali po dolinah ali po ravninah, kratka ploha z grmenjem, ki prihaja skoraj redoma v vročih urah poletnih dnij, in jednake kratke vremenske prikazni so kmetu večinoma hitreje znane kakor učenjaku. Kdor marno pazi na vrtenje vetrov v meglah, posebno, kadar se bojujeta v oblakih dva nasprotna vetrova, ta lahko presodi, kam se obrne bodoče vreme.

Če vprašaš marnega kmeta, po katerem vetru gredó megle, ne bo ti odgovoril z zemljepisnimi imeni vetrov, kakor smo navajeni v šolah, ampak imenuje vetrove po njih vremenskem pomenu ter ti odgovori n. pr.: „Včeraj so šle megle po suhem vetru, danes jih žene mokra burja!“ In po tem, kar zapazi zvečer pred soln-

NAGROBNI KRIŽ
 PODBREZJE 1/3 NAR.V.

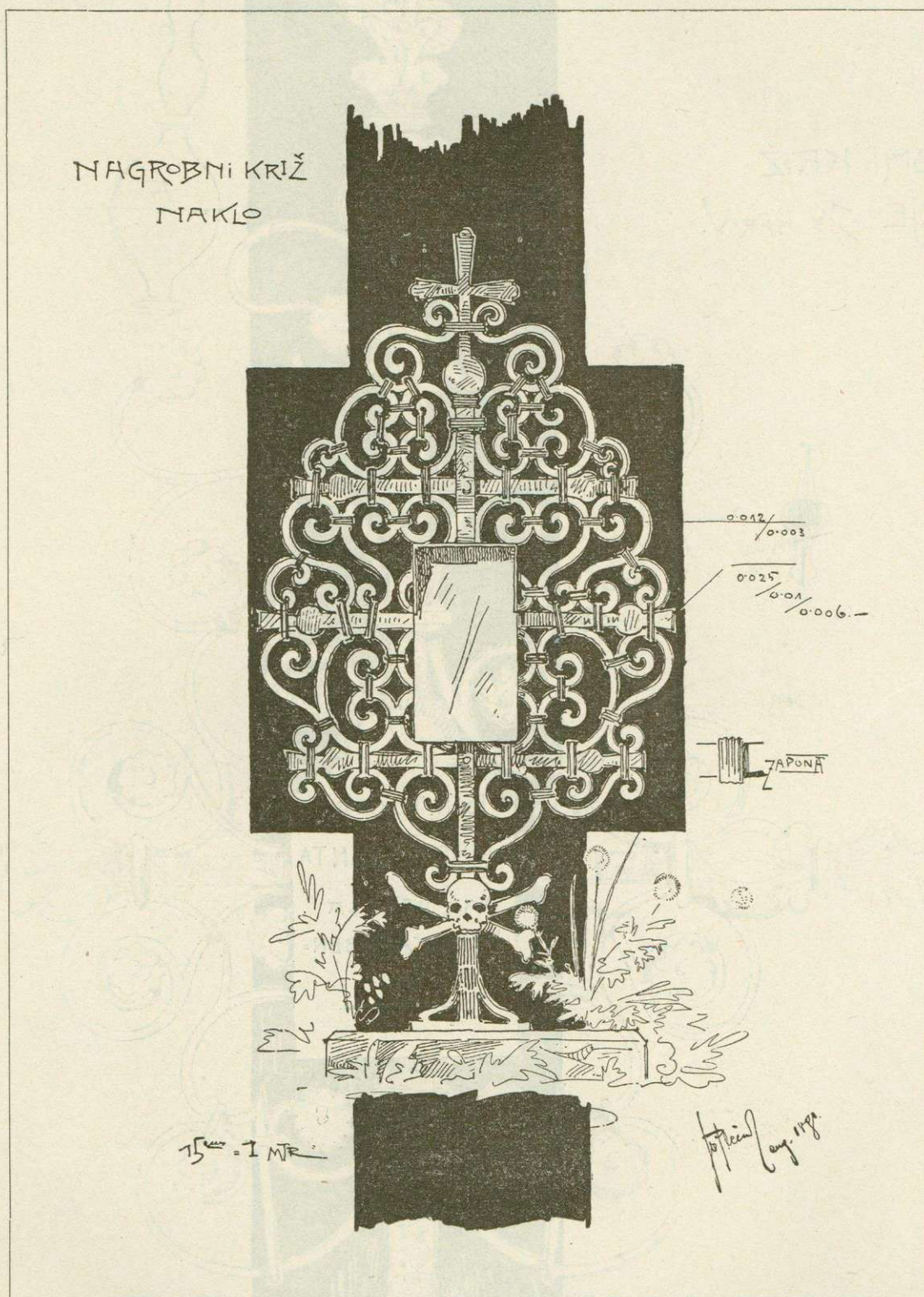
CELA VIŠINA OSTANKA 1.20 mtr.
 " " ŠIROKOST " 0.595
 PREMÉR ŽELEZJA 0.077

J. Plečnik 28/7-1891.

Nagrobni križ Podbrezjem. (Načrtal J. Plečnik.)

čnim zahodom ali zjutraj ob solnčnem vshodu, sodi, kakšno bo vreme ta dan, kakšno drugi dan. Tudi na male meglice, ki se pokažejo zjutraj, nekatere po vrhovih hribov, druge nad grapami po lesovih zjutraj ali dopoldne, zna ti prerokovati, ali bo dež ali lepo.

Na enak način utegne vsakdo za tisti kraj, v katerem biva, določiti značilna znamenja prihodnjega vremena. Če bi bistrournemu kmetu podali kaj malega najpotrebnejših vremenskih ali meteoroloških vednostij in pripomočkov, pa bi bolje spoznaval in napovedoval

Nagrobni križ v Naklem. (Načrtal J. Plečnik.)

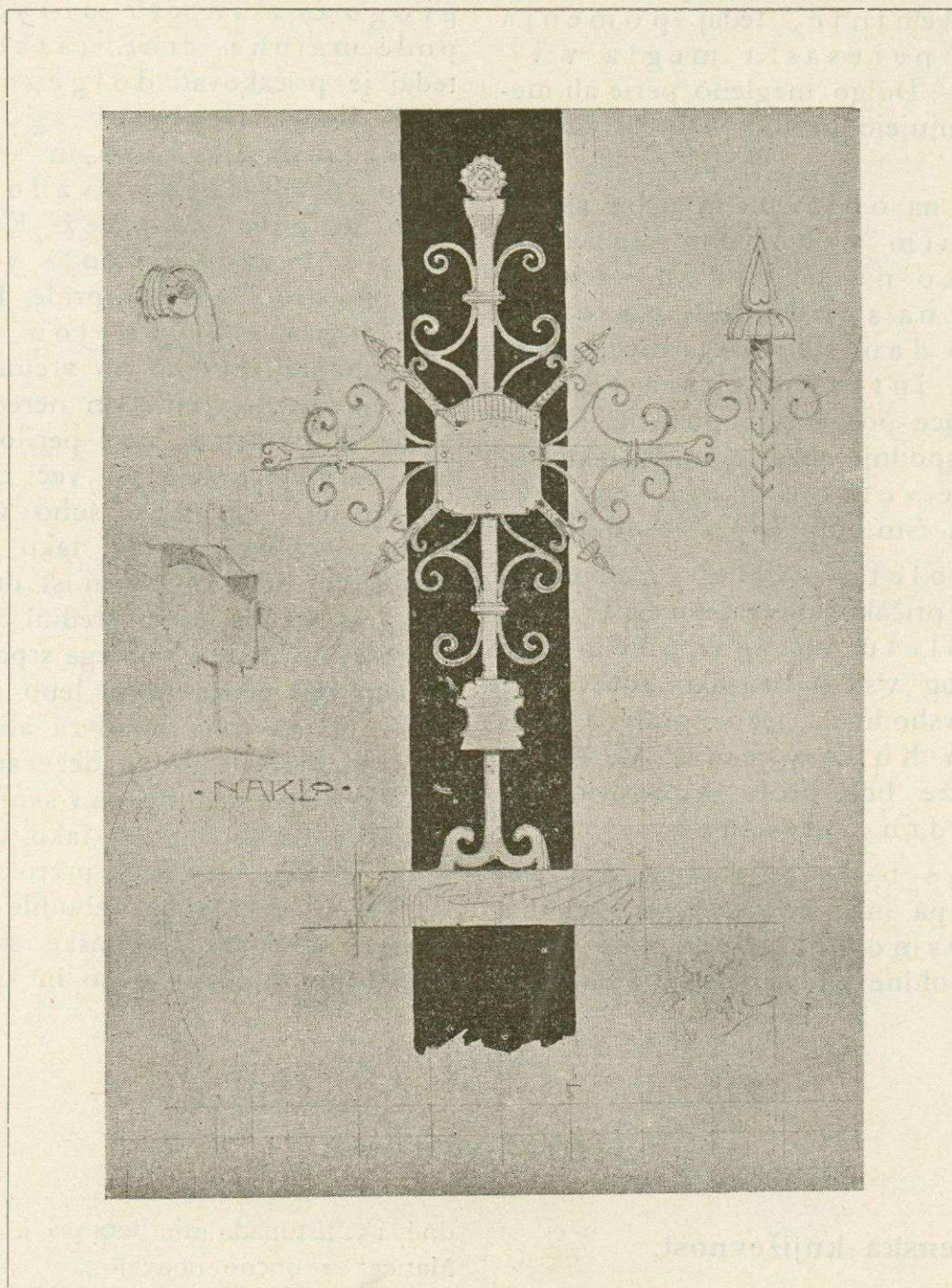
prihodnje vreme, kakor tisti meščani, ki verjamejo časopisnim poročilom. Kar pové časopis danes o vremenu, to je veljalo včeraj ali sinoči, ko je došlo telegrafsko poročilo; ko pa pride to poročilo čitatelju v roke, utegne biti že vse izpremenjeno po podnebjju, in telegraf morda že naznanjuje nasprotno vreme. Nič

tako izpremenljivega ni na svetu, kakor vreme. Predno pride iz kakega meteorološkega središča, n. pr. z Dunaja, poročilo v naše roke, minulo je že dostikrat prerokovano vreme in nastalo je morda ravno nasprotno. Torej naj se nihče ne čudi, da je vremensko prerokovanje nezanesljivo; nikar naj ne zaničuje vre-

menskih poročil ali celó meteorološkega znanstva, marveč naj pričakuje od njega le toliko, kolikor more podati to znanstvo.

Rodoljubni možje, ki živé na deželi, utegnili bi storiti mnogo dobrega za kmeta, ko bi mu šli na roke pri ugibanju vremena. Mož, ki ima kaj časa, kaj glave, recimo, kaj veselja do tega spoznavanja in kaj srca za blaginjo kmetiškega gospodarstva, ta ne bo opustil nobene

prilike, da ne bi pospeševal vsega, kar podpira kmetiški prid in blagor. Kar so jeli Francozi pred mnogimi leti, kar so združene vlade severne Amerike storile v vremenoznanstvu za svojega kmeta in za mornarstvo in kar posnemajo po nekaterih krajih tudi na Nemškem, to bi se utegnilo obrniti v prid kmetijstva tudi med Slovenci. Povsodi se je pokazal velik vpliv vremenskega poznavanja na kmetovanje.

Nagrobni križ v Naklem. (Načrtal J. Plečnik.)

Najbolje morejo poznati in ceniti znamenja prihodnjega vremena tisti možje, kateri so si prisvojili glavne vednosti o vremenskih premembah, ali kateri poznajo temelje meteorologije, posebno če imajo pri rokah tudi nekaj najpomembnejšega dotičnega orodja, katero se dan-današnji po večjih mestih razstavlja že na ogled občinstvu. Ko bi kmet videl dobri vzgled in dobre uspehe, ko bi se mu po izkušnjah

podajalo nekaj malega vremenoznanskih vednostij, imel bi še večjo srečo z vremenskim prerokovanjem. Branil se dolgo ne bo dobrega vzgleda in nekaj znanstva, ker mu neugodne vremenske spremembe gredó do živega.

Iskreno prizadevanje, da bi ustrezali poljedelcem in drugim ljudem, katerih delo je jako odvisno od vremena, napotilo je vremenoslovce, da so porabili svoj uk in svoje izkušnje za

vremensko napovedovanje. Poslušajmo torej veljavne vremenoslovce, da zvemo od njih, po katerih znamenjih bi se utegnilo spoznati prihodnje vreme. Seveda moremo tukaj povedati le kaj malega in kratkega.

1. Severni vetrovi, pravijo veljavni vremenoslovci, in peresaste meglene mrepe v višavah, kadar se prikažejo ob rastočem zračnem tlaku, pomenjajo lepo vreme. Če pa zračni tlak, ki ga nam kaže barometer, odjenjuje, tedaj pomenja mrenasta ali peresasta megla v višavah dež. — Dolgo megleno perje ali meglene veje oznanjujejo prihod vetra in kažejo, kam veje veter.

2. Kadar se na oblačnem nebu zjutraj pred solničnim vshodom pordeče oblaki široko na okoli in solnce posije takoj na spodnjem obzorju, tedaj bo lep dan. Če je pa ta rdečica prav močna, ali če je jutranja zarja temnikasta, če solnce posije šele pozneje, ko je že stopilo nad spodnje obzorje, in če so oblaki gosti, tedaj pride veter in dež. Tega se je tem bolj nadejati, čim bolj k opasti so oblaki.

3. Če je poletu zvečer nebo na jugu jasno, pričakovati je lepega dne. Kadar je pa poletu ob solničnem zahodu nebo krog vshoda jako rdeče (večerna zarja na vshodnem nebu), pride drugi dan veter in hudo vreme. Če se pa taka zarja kaže bolj proti jugo-vshodu, tedaj pride drugi dan dež.

4. Meglene bele kope so sicer nedolžne; kadar pa nastanejo mahoma zjutraj med osmo in deveto uro, tedaj se je poletu popoldne nadejati hudega vre-

mena, posebno, če pojemlje zračni tlak.

5. Kadar poletu zjutraj med četrto in deveto uro dežuje, tedaj se zvedri dopoldne.

6. Kadar pa ob sivo-temnikastem, čez in čez oblačnem nebu jame deževati popoldne ali proti večeru, tedaj traja dež rad še drugi dan.

7. Kadar se spodaj pod sivo preprogo čez in čez oblačnega neba podé majhne, črne, razkosane megle, tedaj je pričakovati dolgega deževanja.

8. Kadar megle ob zgornjih hribih trajajo dalje časa in se razprostirajo in vlečejo navzdol, tedaj naznanjajo, da pride skoro dež. Kadar se pa take megle dvigajo proti vrhovom ter izginjajo, tedaj pa pride lepo vreme.

Američan H. Clayton oznanja za cel teden naprej, kakšno bo vreme. On trdi, da je v navidezni vremenski nerednosti trden red in da se premembe vrsté perijodično. Nekatere take perijode trajajo po več dnij, druge celó po več let. — Gorko, suho vreme začetkom meseca velikega travna, tako trdi mož, kaže zanesljivo, da proti koncu ist. m. nastopi mrzlo, deževno vreme, proti sredini rožnika vročina in suša; začetkom velikega srpana mrzli dnevi, za katerimi pride trajno lepo in suho vreme, dokler ga koncem kimovca ali začetkom vinotoka ne prežene dolgo deževanje.

V teh izpremembah in v svojih obhodnih vremenskih dobah ima on, tako se hvali Clayton, pravi ključ za obširnejše prerokovanje vremena.

Naj bi te vrstice vzbudile bralca, da natančneje spoznava vremenske razmere in opazuje premembe v korist svojo in korist drugih.

Književnost.

Slovenska književnost.

Materine sanje. Slika v jednom dejanju. Spisal E. Gangl. Izdala in založila Družba sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Natisnila „Nar. Tiskarna.“ 1896. 12°. Str. 20. Cena 15 kr. (Dobiva se pri Iv. Bonaču, knjigovezu.) — Plodoviti gospod pesnik nam podaje tukaj v dramatični obliki sanje matere, „ki Bog podal ji dete je cvetoče . . . Pred dušno ji oko želim pozvati, Kar bega ji, vzradošča srce vroče, Kar solze ji rodi in smeh in petje, Kar nje otroku varno je zavetje.“ Jednajst prizorov nam podaje prav živahne in pesniške slike. „Materine sanje“ so se predstavljale dné 14. in

dné 15. listopada min. leta pri koncertu „Glasbene Matice“ z občno pohvalo.

Je zmota kratka — dolg je kes. Iz nesrečneževega dnevnika slovenskemu ljudstvu v pouk priobčil F. Prlek. Tiskarna Dolenec, Trst. — Izdal F. Prlek. 1896. 12°. Str. 63. Cena 15 kr. s poštnino. Dobiva se v Trstu pri izdajatelju, via scuole nuove, 18, I. 7. — Knjižica nam podaje zapiske mladega moža, ki je nekaj časa prebil v ječi. Pisana je tako resnično, živo in umno, preveva jo tako dober duh — duh pravega spoznanja in kesanja, da je želeti, naj bi se razširila daleč med narod. Prvotno je bil ta spis natisnjen v „Edinosti“; kar se nas tiče, želeli bi, da bi ga

bila v nekoliko popravljeni obliki izdala družba sv. Mohorja.

Pridiga o priložnosti blagoslovitve temeljnega kamena za novo farno cerkev v Čadramu. Govoril premilostljivi gospod knezoškof lavantinski dr. Michael Napotnik na praznik obletnice cerkvenega posvečenja dne 20. oktobra 1895. V Mariboru, 1896. Založil pisatelj. Natisnila tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 8°. Str. 26. — Pridiga je vzor cerkvene zgovornosti.

Narodna šola družbe sv. Cirila in Metoda v Št. Rupertu pri Velikovcu. Pomnoženi ponatis iz „Mir“-a. Izdalo in založilo uredništvo „Mir“-a. Cena 10 kr. V Celovcu 1896. Nat. tiskarna družbe sv. Mohorja. 12°. Str. 64. — Družba sv. Cirila in Metoda je osnovala prvo slovensko šolo za Koroško v Št. Rupertu in za pouk poklicala šolske sestre iz Maribora. Ta pomenljiv napredek v zgodovini našega šolstva nam obširno in natančno predočuje knjižica, katero v prid šolski družbi toplo priporočamo.

Izvestje c. kr. nižje gimnazije v Ljubljani o šolskih letih 1894/95 in 1895/96. Na svetlo dal c. kr. ravnatelj Fran Wiesthaler. Vsebina: 1. Konstantin Veliki kot kristijan. Spisal profesor Jos. Jenko. 2. Šolska poročila sestavljen ravnatelj. V Ljubljani 1896. Založila c. kr. državna nižja gimnazija. Natisnil Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Str. 87. — Tu nahajamo veleznamenit spis o prvem krščanskem rimskem cesarju, napisan na podlagi obilnih študij in obširnega znanja. Vreden je, da bi ga prečitalo širše občinstvo, zato je obžalovati, da pride v izvestju le nekaterim v roke.

Hrvaška književnost.

Izveštaj Matice Hrvatske za upravnu godinu 1895. Naklada Mat. Hrvat. Tisak K. Albrechta (Jos. Wittasek). V Zagrebu 1896. 8°. str. 203. — Iz glavne seje Matice Hrvatske dne 21. roznika minulega leta pod predsedovanjem društvenega podpredsednika Jos. F. Tomića zveemo od društvenega tajnika in blagajnika Ivana Kostrenčića o delovanju in stanju Matičnem v letu 1895. Spomenivši se nekaterih za Matico zasluženih oseb, navaja knjige za leto 1896. Matica daje za to leto devet knjig. Dokončala je začeto knjigo prof. dr. Kišpatića „Iz bilinskoga svieta“, katero je napisal dr. Stjepan Gjurašin. — Fr. Valla končava „Poviest srednjega veka“, oziravši se obširneje na slovanske narode. Dodano je točno kazalo za vse štiri zvezke. — Vrh tega se pa še izda „Francoska drama od njezina početka do najnovijega vremena“, „Najnovije pripoviesti ruske“, „Izabrani spisi dr. I. Dežmana“, „Izabrane pjesme“ Huga Badalića. „Na pragu novega doba“, povest, sta spisala brata Hercegovca pod že znanim imenom Osman-Aziz. Kakor je začela Slov. Matica izdajati slov. narodne pesmi, tako izda tudi Matica Hrvatska „Hrv. narodne

pjesmi“. Vsa čast Mat. Hrv. v tem oziru! — Do 1. roznika l. 1896. je bilo vpisanih Matičnih členov 11.517. — V l. 1895. so tiskane knjige prekoračile prvi milijon (kdaj pa Slov. Matica?), katere je v 19. letih (1877—1895.) Matica svojim udom podala. Skupni glavnični imetek znaša sedaj — brez društvene hiše — v papirjih in gotovini 79.898 gl. 28 kr. Lep napredek! O. H. Š.

Druge književnosti.

Macedonische Studien je nekak „posthumus“ pokojnega našega učenjaka drja. V. Oblaka.

Ko je l. 1891. dovršil Oblak svoje studije, namerjal je potovati v Rusijo, toda Jagić mu je odsvetoval češ, da mu mrzlo in rezko rusko obnebjje ne bo ugajalo. Napotil se je torej s potnim stipendijem, katerega je dobil od dunajskega vseučilišča, preko Belega grada v Solun, od koder je hotel proučevati macedonska narečja. Hodil je od vasi do vasi ter si delal jezikoslovne beležke, dokler ni turška policija naredila nepričakovan konec njegovemu znanstvenemu proučavanju s tem, da ga je 3. sušca 1892 prišla in zaprla v Vardarovcih, v mali vasi deset ur od Soluna, ter ga potem iztirala iz Macedonije. Kljub ti neljubi zapreki je nabral Oblak obilo dijalektičnega gradiva, katerega do svoje smrti ni mogel povsem obdelati. V jeseni l. 1895. je poslal rokopis „cesarski akademiji znanostij na Dunaju“, toda učakal ni svojega dela, ki je izšlo šele vinotoka l. 1896. z naslovom „Macedonische Studien“, pol leta po avtorjevi smrti.

Oblak je opisal v tej knjigi nekatera macedonska narečja v treh skupinah: Sucho, (v sredi med Solunom in Seresom), narečje severne okolice Solunske (Novo selo, Grdabor, Bugarievo, Vatil'k, Vardarovci) in Debransko narečje (Galičnik, Kléne, Oboki). Najvažnejše je narečje kraja Sucho, ki je ohranilo nosnike, ima za palatalizacijo j—št in žd, za ʒ pa ä in eä itd. ter se najbolj bliža staroslovenskemu jeziku.

Za razvoj slovanske filologije je Oblakovo delo jako važno in bo marsikaj razsvetlilo v vprašanju o domovini staroslovenščine. Dovršeno je s priznano vestnostjo in točnostjo, ki diči vsa dela pokojnikova. Žal, da se je urinil marsikak „lapsus calami“, katerega bi bil Oblak pri korekturi gotovo izbacnil. Tisek in korekturo je oskrbel pokojnikov učitelj dvorni svétnik prof. Jagić, ki ni hotel in smel popravljeti na svojo roko. Jagić je dodal tudi „Dodatek“ (str. 156—182), v katerem je priobčil Oblakova pisma iz Macedonije.

Drugi del knjige bi bil obsegal razlago raznih jezikovnih procesov in druga pojasnila, nù — neizprosna smrt je z Oblakom uničila tudi njegove načrte.¹⁾

¹⁾ O tem delu Oblakovem je objavil tudi „Bolgarski Pregled“ (knjiga XII. god. III. str. 135) laskavo oceno.

Die Geheimsprachen bei den Slaven je naslov zanimivi razpravi prof. V. Jagića, ki je izšla v „Sitzungsberichte“ cesarske akademije znanostij na Dunaju. Ta knjižica je prvi del razprave ter obsega bibliografijo tega predmeta in slovanske elemente v teh „tajnih jezikih“, drugi del pa bo obsegal razlago tujih elementov v leksikalnem zakladu slovanskih tajnih jezikov. Podatke, sicer malenkostne in pomanjkljive, je dobil v raznih delih; pisali so: Dalj, Sreznjevskij, Tihonravov, Golyšev, Nikolajčik, Mikuckij, Scepuro, Viktorin, Romanov, Ticljanov, Vuk, Miličević, C. Jireček idr., ki so večinoma nabirali besede ali deloma v slovarjih odločili posebni prostor takim izrazom.

Nas Slovence zanimajo strani 27—36, na katerih se Jagić bavi z „rokovnjaškim jezikom“. Jagić piše: „Bei den Slovenen haben die Landstreicher, Vagabunden, die man auf slovenisch ‚rokovnjak‘ nennt, gleichfalls ihre eigene Geheimsprache; sie nennen sie ‚plintovska špraha‘ (also, ‚Blindsprache‘). Der lexicalische Wortvorrath ist grösstentheils fremd, aus dem Deutschen oder Italienischen entlehnt. Nur selten tritt die Kraft der Neubildung zum Vorschein . . .“ (str. 27) ter razlaga potem celo vrsto besed.

O tem rokovnjaškem jeziku je imel „Slovenski Narod“ (letnik VIII. l. 1875. št. 121 in 122) nekaj notic; zlasti važen v tem oziru pa je spis Josipa Pravi, da so Oblakove študije cenjen prinos k bolgarski dijalektologiji in sicer kot občno-naučne in narodne. Med izsledovalci Macedonije in ob jednem med pionirji za bolgarsko pravico v tej deželi pa zavzema Oblak prvo mesto.

Uredn.

Benkoviča v „Dom in svet“-u (letnik III. 1890 št. 4.) naslovljen „Črtice o rokovnjaških, katerega 3. poglavje je večinoma posvečeno jeziku. Ta material je porabil tudi Jagić za svojo analizo o slovenskem „rokovnjaškem jeziku“. V.

Doctor Thomas de Cilia (Perlower, Pri-lokar) der Erzieher Kaiser Maximilians I., erster Dompropst von Wien und Bischof von Konstanz. Ein Gedenkblatt zum vierten Säculum seines Todesjahres. Zusammengestellt von M. Ljubša, Mitglied des „Historischen Vereines für Steiermark“. Graz. Verlagsbuchhandlung „Styria“. 1897. 8°. Str. 62. Cena 70 kr. — Marljivi gospod pisatelj je lani v našem listu kratko opisal slavnega našega rojaka Tomaža Prelokarja, ki je dosegel čast kostniškega škofa in nemškega deželnega kneza. Kar je v našem listu povedano kratko, to je tukaj dokazano po virih in v posameznostih. — S takimi deli si pridobivamo Slovenci čast pri tujcih.

Divina maiestas Verbi incarnati Domini & Salvatoris nostri Jesu Christi elucidata ex libris novi testamenti. Selectio facta per Mich. Lendovšek, parochum Lavantinum. Cum permissu superiorum. Graecii 1897. Typis et sumptibus „Styriae“. 8°. Str. 79. Cena 50 kr. — Po veličastnem uvodu navaja gospod sestavljalec po lepem redu (sedmih poglavjih) ona mesta iz sv. pisma novega zakona, ki govoré o Izveličarju v tem ali onem oziru. Prav zaradi reda teh mest se lahko reče, da se med seboj pojasnjujejo. Pravi izraz za to delce je „mozajik“ iz kamenčkov nove zaveze, ki nam podaje popolno in resnično podobo Jezusovo.

Razne stvari.

Naše slike.

V poslednji in v današnji sliki objavljamo jedno izmed najlepših del Frančiška Robbe, kip *sv. Katarine* v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Ta umotvor, ki je nekako poldrug meter visok, podajemo zato v raznih oblikah, da se naše občinstvo ob takem umotvoru tudi uči, kaj je res lepo. — „*Slepi ubožec*“ je delo jako nadobudnega umetnika in mladega kiparja Repiča z Vrhpolj pri Vipavi, sedaj na Dunaju. — Slike na str. 153, 154, 155 nam predočujejo nekaj del domačega umetnega obrta.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčuje I. Šašelj.)

II.

V lanskem „Dom in svet“-u sem priobčil v št. 4, 6, 10, 13, 14 in 16 večjo zbirko belo-

kranjskih izrazov, katerih Pleteršnik v novem slovarju nima. Tu podajem zopet nekoliko besed, katere sem si zabeležil v minulem letu. *Pl.* pomenja tudi tu Pleteršnikov slovensko-nemški slovar, in *L.* Letopise Matice Slovenske.

Baba tušlja; tako imenujejo one velike stenice (menda n. die Baumwanze), ki dajejo od sebe grd smrad, ako se jih dotakneš in ki prezimujejo po zidinah in razpokah. *Adj.* tušelj nima *Pl.*, pač pa ima gl. tušiti in *adj.* tušen = tohel. Tušelj je torej = tuhel, tohel. Od tod sta belokranjski imeni krajev: Dragatuš in Tušev dol.

báraten, *adj.*; ti voli so baratneji nego oni = bolji za barantjjo.

bartúda, e, f., isto kar batuda (gl. „Dom in svet“ 1891, str. 43:). Cesta je posuta s samimi bartudami.

belec, kamen, ki melje na belo.

belje, a, n. *coll.*, isto, kar *Pl.* bilje.

belúškast, *adj.*, belušast.

blátar, a, m., tako imenujejo one, ki stanujejo po blatnih krajih.

bóček, a, m., dem. ad bok.

bómbek, a, m., isto, kar *Pl.* 2 trakelj.

bragésnik, a, m., trak pri bragešah.
 brájan, a, m., brat, bratec (v prijaznem pomenu).
 brati, pobrati; béri se od hiše!
 brinec, a, m., brin in sicer „moški“ grm, ki ne rodi, a „ženski“ je brinja.
 brít, a, m., ostrina, die Schärfe, die Schneide; te škarje so slabega bríta. A *adj.* je bríden, ne bríten; brídna britva = ostra.
 búčven, *adj.*, bučen, Kürbis —.
 campati, švapljati; cel dan bosa campam in hodim. *Pl.* ima po *Erjavcu* iz *L.* 1883, str. 200 in 342: čampa, psotka za počasno žensko, čampár, levičar in čampárina, levica ter pripominja, da je iz furlanskega zampa, ciampa = levica, od koder je brez dvojbe tudi campati.
 cókeljnik, a, m., der Holzschuhbohrer.
 cvíkni, *perf.*, od cvikati.
 čánžast, *adj.*, umazan.
 čavkétati, schwätzen; deca čavkéčejo.
 čavlénjak, a, m., der Nagelbohrer.
 četvérički, *adv.*, po štirih.
 číčkati, grizti n. pr. bučevo seme.
 číkati, cikati, zielen, anspielen.
 čínkav, *adj.*, brljav, kdor dobro ne vidi na jedno oko.
 čmékati, isto, kar cmokati, cmokutati, smogotati. *Pl.*
 čréplje, a, n. *coll.*, črepine.
 dat, *part.* = dan; kdaj je bilo to dato na pošto? = dano.
 debélka kačlja (kačja), neka rastlina.
 dobít, *part.* = dobljen.
 dodfjati, presedati; *Pl.* ima dodejati.
 dofiniti, dokončati, finire.
 dopoméni, domeniti.
 dosprimiti, doposlati.
 dovárkati, herzuschieben.
 dovrgévati, dometati.
 drážati, podražati, dražiti, podražiti.
 drgálka, e, f., zadržga, die Schlinge.
 dugovánje, a, n. (dolgovanje), rabi se v pomenu „ženitnina“. Beseda je nastala od tega, ker so nekaj, dokler je bilo še dosti vina, ženitovali po več dni, celo po cel teden. Ker je to dolgo trpelo, naredili so ženitnini ime „dugovanje“.
 dum, a, m., odmev, das Echo; *Pl.* ima odum, odamelj, damelj za isti pomen. Od tega je krajevno ime Damelj v Viniški fari.
 dúpljati, duplieren.
 fájtati, mahati n. pr. z rokami. Prim. *L.* 1894, str. 11.
 frčíkati, sfrčíkati, frčati, sfrčati.
 frfljav, *adj.*, frfrast.
 fulíčkati, žvižgljati, piskati.
 furla, e, f., tako pravijo ženski, ki mnogo govori = klepetulja.
 fúrlati, hitro in nerazumno govoriti.
 gizdavóča, e, f., gizdoča.
 gladuška, e, f., neka bodičasta rastlina, ki raste med travo po suhih senožetih in je živina ne jé.
 glíbok, *adj.*, globok, jednako glibina, globina. Primeri divjak in dovjak, divji in dovji, drugič in drugoč. Tako je tudi ime vasi Griblje v Podzemeljski župniji nastalo iz imena groblje. Najbrž so našli prvi slov. naselniki tu kako groblje, po katerem so naredili potem selišču ime. Prim. še mijá = moja, kakor govorijo n. pr. v Semiču.
 godínast, *adj.*, deževen.
 gónjak, a, m., pojalnik, ježavka, die Sommerwurz.
 goropaden, *adj.*, jako velik.
 grabljav, *adj.*, trd, nepregibljiv; vsi prsti so mi grabljavi.
 grabnja, e, f., grabljenje.
 grábrnik, a, m., mesto grabeljnik, der Rechenbohrer.
 grčína, e, f., grk, orjak, velikan. Prim. *L.* 1893, str. 10.
 gréjati, greti.

grkóvati, grkati, girren.
 gfmjlec, a, m. dem. ad grm.
 grnázditi, rogoviliti; vso noč so grnazdili. Prim. *Pleteršnik* drnjezati, drnjezgati, drnjeziti.
 grocelj, a, m.; ta izraz sem že priobčil v lanskem „Dom in svet“-u na str. 191. Omenjam ga pa zato še jedenkrat, ker sem našel v *Pl.* te-le podobne besede: korocelj, koroncelj, skorocelj, škorocej, škrobec, škrocelj, škročič, die Schafgarbe.
 grómoten, *adj.*, močen.
 grózdňjak, a, m., čiriček, die Weingrille.
 gub, a, m., izguba.
 hlapáriti, prezračevati, lüften.
 hódek, *adj.*, hoden, gut gehend.
 hrbténka, e, f., hrbtenica.
 hígača, e, f., palica s hrgo, gorjača.
 hrgétati, regetati.
 hribína, e, f., hrib: po hribinah je pal sneg.
 hínčati, renčati, mrmrati.
 hísan, a, m., isto kar drajsan v „Dom in svet“-u 1896 str. 191. Tako nadevajo istrijskemu vinu, za katero ne marajo dosti, vedno nova imena.
 hula, e, f., bula.
 igračija, e, f., die Spielerei.
 izjamíčati zemljo, jamice izkopati v zemlji.
 izlízgati, izlizati.
 iznahrániti, nahraniti.
 izpodlizováti, zacejati.
 izvárkati, herausholen.
 jágrišt, a, m., = jagriš, gl. „Dom in svet“ 1896 str. 192.
 jakšévlje, a, n., = jelševje.
 kárlovec, a, m., tako imenujejo jamico ali jarček zadej na vratu menda uprav po mestu Karlovcu, ker je od tu v dolini. Vsaj tako sem čul razlago.
 klámbina, e, f., visok in tenak človek, tudi sloka žival.
 klémati in klímati, kimati.
 kómbol, a, m., tudi krómbal in tómbal, a, m., = *Pl.* kombelj.
 kómpar, v kómpar delati = v kompaniji delati.
 koperáti; še črviček koperá, da kaj pod se spravi, tako sem čul ta izraz, ki pomenja menda toliko, kakor prizadevati si.
 kopljár, a, m., rezar.
 korbácišče, a, n. toporišče pri korbaču.
 kúkaven, *adj.*, slab.
 lajtejce, a, n., dem. ad lajt. To končnico za dem. sem čul samo še pri besedi pes, namreč pesejce. Pač pa rabi za dem. pri krstnih imenih moškega in ženskega spola n. pr.: Ive — Ivejce, Jure — Jurejce, Jože — Jožejce, Mate — Matejce, Pere — Perejce; Ana — Anejce, Bara — Barejce, Kata — Katejce, Mara — Marejce, Liza — Lizejce itd. Ženski spol se sklanja kakor moški n. pr. našega Anejca, vašemu Marejcu. Druga dem. so še: Anuška, Baruška, Katuška, Maruška — Anuškica, Baruškica, Katuškica, Maruškica.
 lándrati, wandern.
 lenárec, a, m., lenuh.
 lenobíja, e, f., lenoba.
 leplji, = lepši; takih bolj nenavadnih comp. sem zapisal še te-le: gluhli (gluh), grenji (grenek), krlhli (krhek), kreplji (krepek), ljuči (ljut), mrzli (mrzel), pravli (prav), suhli (suh), truhli (truhel), zdravlji (zdrav).
 letvénjak, a, m., der Lattenbohrer.
 lijávina, e, f., litje, das Giessen
 ljúdina, e, f., človek (v zaničljivem pomenu).
 luk vranji, neka trava.
 lupljač, a, m., lupivec, der Schäler.
 lútar, a, m., altar (Semič).
 magárcína, e, f., magarec.
 magarija, e, f., die Lumperei.

(Dalje).

Družba sv. Cirila in Metoda je dala napraviti tako imenovane švedske užigalice v ličnih zaklopnih ali škatljicah. Na njih je lep napis v narodnih barvah: „Vžigalice Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani. Mal polôži dar — Domu na altar!“ Zaloga je samo v trgovini Iv. Perdana v Ljubljani.

Ob jednom so občinstvu na razpolago svinčniki naslovljeni: „Svinčnik Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani.“ Narejeni so v raznih barvah in po raznih cenah. Zaloga je le pri Jos. Petriču, trgovcu v Ljubljani, Kolodvorske ulice.

Ker je blago dobro — kolikor smo ga mogli poskušati — zato je priporočamo domoljubom.

Doma in po svetu.

III.

Ozreti se moramo najprej nekoliko nazaj. — 22. prosinca je bil razpuščen dosedanji **državni zbor**, novi pa se snide že koncem meseca sušca. Zopet se razburjajo duhovi; pričeli so se dnevi, ko se mnogo govori, veliko obeta, ostro piše pa hudo bojuje. Socijalni demokratje so po vseh kronovinah postavili svoje kandidate. Upajo, da vsaj po nekaterih krajih prodró. Avstrijski škofje pa so izdali skupni pastirski list, v katerem opominjajo vernike, naj volijo može, ki so prijatelji ljudstva in delavcev, verni sinovi katoliške cerkve, udani narodu in cesarju. Celó nasprotniki priznavajo, da je ta cerkveni list sestavljen s čustvom domoljubja in na podlagi pravičnosti. Bog le daj, da bi povsod zmagali verni, dobri, modri in trezni možje, ne pa prijatelji prevratov! — **S Kranjskega** se je zadnje mesece izselilo mnogo oseb v Brazilijo. Odšle so cele družine. Bili so skoraj vsi Notranjci. Sedaj pošiljajo domov žalostna poročila. Prepozno uvidevajo, da so bili žrtva brezvestnih agentov. Vlada na Tirolskem je več nego pred jednim letom razglasila, da je braziljska vlada sklenila pogodbo z nekim laškim agentom, da ji ta dovêde 15.000 izseljencev, med katerimi pa ne sme biti več nego 2000 Italijanov. Umevno je, da so zato začeli loviti Avstrijce. Najprvo so pošiljali Rusine in Poljake, dokler ni vlada ustavila nesramne kupčije. Sedaj so skoro gotovo isti ujeli tudi naše Notranjce. Nujno potrebno je to stvar dognati, da se v prihodnje prepreči taka pogubna prevara. Največ jih je gnalo preko morja uboštvo, nekatere so zapeljali tudi znanci v Braziliji z brezvestnimi poročili o bogastvu in lepem zaslužku v obljubljeni deželi. Vabili pa so jih samo zato, da bi v svoji nesreči ne bili sami. Sedaj jih tare bêda v tujini. Naroden pregovor pa pravi: „Za pridnega je za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim

kamenom krajcar.“ — Evropo vznemirjajo sedaj dogodki na otoku **Kreti**. Tu je zopet tekla krščanska kri. A sedaj se kristijani niso dali mirno daviti, marveč so si pomagali, kakor so znali, in tudi sami udarili na Turka. Zlasti pa so klicali Grke na pomoč. Grki so čakali že dolgo časa ugodne prilike, da bi stopili na Kreto. Že v lanskem kreškem uporju je šlo nekaj mladih grških častnikov na Kreto, toda evropske velesile niso pustile, da bi se kdo razven njih vtikal v turško vprašanje: častniki so morali nazaj. A sedaj je prikipela stvar do vrha, grški narod je zahteval najodločneje, da se Kreta zasede. Vlada je poslala na otok ok. 5. svečana dve vojni ladiji, in ko je potem narod na velikem shodu zahteval, da se Kreta priklene Grški, šel je princ Jurij po noči dné 10. do 11. svečana s šestimi torpednicami na Kreto. Grškim četam na otoku pod vodstvom obrista Vassosa se pridružujejo Krečani. Odločni Vassos je zavrnil vse opomine in pozive bodisi poveljnikov ladij, katere so poslale na Kreto velesile, bodisi turške. Dobre volje in poguma imajo Grki dovolj, a kako bodo postopale velesile, ne vemo v tem hipu. Najhujša nasprotnica Grkom je ošabna nemška vlada. Vendar upamo, da tudi nemško prijateljstvo ne bo rešilo gnile Turčije. — **Španci** še niso pomirili Kube. Jo-li bodo kdaj? Očita se jim, da so preveč izsesavali bogato nasebino in da je skrajno samosilje privêdlo domačine h krvavi vstaji. Nekaj resnice je na tem, a prav tako očito je, da upor najbolj podpihujejo Združene države, ki bi si rade osvojile bogati otok, in pa one tajne sile, ki nesrečno Špansko že celo stoletje drvé od prevrata do prevrata, od vojske do vojske, prosto zidarji. Ti bi radi uničili katoliško državo. Posebno kaže to vstaja na Filipinih. Vsi potniki, ki so obiskali te tako rodovitne otoke, ne morejo prehvaliti španske uprave. Domači so ondi doslej živeli zadovoljneje, kakor večina prebivalcev v Evropi. Vlada jim je bila očetovsko dobrohotna, duhovniki in redovniki so jim bili učitelji in zaščitniki. A to je bôdlo prosto zidarje. Zanetili so bratomorni upor, ki je tirjal že mnogo nedolžne krvi. Kolovodje vstaje dr. Rizal, Rojas in drugi so vsi prosto zidarji. Čuditi se ni. Brezverstvo ne pozna domovine. — V **Indiji** pa neki ponehuje črna kuga. Senca strašne morilke pada pa na Evropo. Vlade se posvetujejo, kako bi ji zaprle pot v svoja ozemlja, katera je že niso videla več kakor dvesto let. Neki francoski zdravnik je sicer rekel, da se novodobno zdravilstvo ne straši boja s „črno smrtjo“. Pa to je bila le oblastna beseda.

Največ važnih dogodkov je prav sedaj — dejali bi — v cvetu. Treba torej čakati, da zvemo, kako bodo nadalje zoreli.

Socijalni pomenki.

(Dalje.)

Rekli smo že, da sta Tomaž Mor, sveti mučenik za katoliško prepričanje, in ognjevitih menih Tomaž Campanella nekako začetnika socijalskega komunizma.

K. K a u t s k y, najdoslednejši in znanstveno najizobraženejši zastopnik sedanje socijalne demokracije pravi o Moru naravnost (Die Geschichte des Socialismus, str. 466):

„Z Morovo Utopijo se pričinja novodobni socijalizem. Res ima v posamnostih še marsikako nazadujočo pomanjkljivost svoje dobe. Če n. pr. tudi stavi ženo više, kakor se je splošno godilo v 16. veku, če ji n. pr. odvarja vstop k znanostim, priznava vendar, da bodi žena možu podrejena. Utopija tudi oddaja vsakemu posebno rokodelstvo, seveda z izjemami; dalje pozná celó prisiljene delavce.

Na drugi strani je mnogo poznejših socijalističnih sestavov opremljenih z mnogo bogatejšimi, raznolikejšimi in umetnejšimi napravami. Pa četudi so te stavbe mnogo krasnejše in novodobnejše, njihov temelj je isti, kakor pri Utopiji. Nad ta temelj ni prišel socijalizem do prve polovice našega veka. Da, mnogi kasnejši sestavi kažejo celo nazadovanje, ko n. pr. zapuščajo državni temelj in hočejo sezidati socijalizem zopet na občinski ali stanovski podlagi.“

O solnčni državi piše že imenovani Eduard Bernstein (Gesch. des Socialismus, str. 492):

„Campanellina Utopija je jedna najdrzovitejših, najpopolnejših in najlepših Utopij, kar se jih je kdaj pisalo; v organizaciji svoje ‚modroslovske ljudovlade‘ vpoštevava vsa družabna razmerja mož med seboj in do žen in otrok, in se dviga celo do najmanjših podrobnosti zasebnega življenja. Družabna vprašanja, ki jih je stavljal njegov vek in ki še sedaj gibljejo 19. stoletje, razmotruje in rešuje z najpopolnejšo odkritosrčnostjo. — Svojo vzorno državo zida popolnoma iz jednega kosa, ne da bi se oziral na kako oviro njene dovršitve, in jo ponuja človeku v trdnem prepričanju, da jo je treba narodom samo spoznati, da jo že uresničijo.“

‚Civitas solis‘ je bila izprva natisnjena v Campanellinih delih, zbranih z naslovom ‚Philosophia realis‘, ki so izšla 1620—1623 v Frankobrodu in so zagledala drugo izdajo v Parizu 1637, torej dve leti pred pisateljevo smrtjo.

Sanjarski socijalisti, ki so se vzbudili začetkom našega veka na Francoskem, so s slastjo prebirali ‚solnčno državo‘. To vidimo že odtod, da imamo iz te dobe dva francoska prevoda tega spisa (1840 jo je prevel Villesardelle, 1844 pa Jules Rosset)

Celo v najnovejšem času se zanimlje svet za Campanellino delo. V svoji knjigi ‚Vzorne družbe‘ (Ideal commonwealths) je Henry Morley poleg Plutarhovega ‚Lykurgovega življenja‘, Morove ‚Utopije‘, Bakonove ‚Nova Atlantis‘ 1885 natisnil v prvič v angleškem prevodu.

Raznoterosti.

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju razpošilja račun za l. 1896. Ker ne moremo objaviti vsega poročila, rečemo le, da je društvo v dobrih rokah, da z darovi previdno gospodari in je torej vredno podpore. (Darove sprejema društveni blagajnik msgr. Fr. Jančar, papeški komornik, župnik nemškega viteškega reda na Dunaju, I. Singerstrasse 7.)

V Pulju je nedavno razsajal legar ali mačuh (tifus). Posebnega zdravila za to hudo nalezljivo bolezen ni. Za spoznavanje te bolezni pa je dobil Francoz Widal nov pomoček. Ako vzameš bolniku nekaj sokrvice (seruma) in ga zmešaš v cevki (epruveti) z juho, v kateri je kultura legarskih bacilov, sčisti se juha in na dnu cevke se napravi ‚sediment‘, ki obstoji iz legarskih bacilov; ti se ne gibljejo več kakor prej, marveč so mirni in združeni v kepe. To je sedaj jako slavna ‚Wida-

lova reakcija‘, ki je velevažna za spoznavanje legarja in torej tudi za njegovo zdravljenje. Vzrok te reakcije so antitoksini, katere za legarjem bolni človek nareja v svoji sokrvice in ki umore legarske bacile v stekleničici. Sploh zdravniki sedaj strastno iščejo zdravil v raznih ‚serumih‘ človeške krvi.

J. K.

Kuga v Indiji je še pred kratkim strahovito divjala. Učenjaki preiskujejo naravo te bolezni ter poskušajo, ali bi se ne dala ozdraviti s posebno sokrvice (serum). Da Avstrija ne zaostane, odločeni so, da gredo na stroške dunajske akademije v Indijo kugo preiskavat doktorji medicine Ghon, Ortner in Albrecht. Prvi je bakterijolog, drugi je klinik, asistent jako imenitnega internista profesorja Neusserja, tretji je patološki anatom, asistent prof. Weichselbauma. Ž njimi gredo štirje dijakci medicinci, večji angleščine.

J. K.

Vprašanje o sežiganju mrličev. Da bi opravičili sežiganje mrličev, sklicevali so se nekateri učenjaki na to, da vplivajo pokopališča slabo na zdravstveno stanje. V ta namen so napravljali od l. 1893.—1895. jako zanimive poskuse v Berlinu. To mesto jim je prepustilo za nekaj časa kos zemljišča, kjer se kakovost tal jako menjava. Na tem zemljišču so prodnata, ilovnata, močvirnata in peščena tla; tu so zvrševali svoje poskuse. V ta namen so rabili mrtve živali, zlasti prešiče, koze in pse, katere so zakopavali v zemljo. V prodnati zemlji zakopane živali so bile nekaj časa popolnoma v vodi, nekaj pa na suhem. Čez nekaj mesecev so dotične živali zopet izkopali in preiskali na njih stanje bakterij, t. j. živalic, katere se nahajajo v gnijočih tvarinah ter so vzrok gnilobi. Tu so opazovali, da trajajo bakterije, katere imajo lastnosti legarskih (tifočnih) bacilov do 96. dne, kolerski bacili samo do 28., tuberkulozni bacili pa niso po 95 dneh tako zanesljivi, kakor po 60 dneh. O tej priliki se je pokazalo, da je zemlja pod grobovi brez bakterij. S temi poskusi so učenjaki dokazali, da pokopališča nikakor ne vplivajo škodljivo na zdravstveno stanje, ter omenjajo, da na prodnatih tleh celó grobovi kužnih ljudi ne povzročajo nikake nevarnosti.

Šolska higijena. Vprašanje, so-li učenci pri pouku preobloženi ali ne, izkušal je neki učenjak v Berlinu razkazati s poskusi. Da bi spoznal, koliko more posameznik storiti, rabil je posebno pripravo, katera kaže celó mehanično delovanje mišic. Mišice se utrudijo tudi tedaj, kadar človek neredno živi, premalo spi, kadar uživa preveč hrane, zlasti opojne pijače, ali opravlja težka telesna dela. Pri poskusih z učenci je dokazal isti učenjak, da jih utruja vsak učni predmet kolikor toliko. Ta utrujenost je pa manjša, ako se pouk mnogovrstno preminja. Jezikovni pouk je sredi med težjim računstvom in ložjim prirodopisjem. Šolske strokovnjake opozarja na to, naj umno ravnajo z učenci.

Krvni obtok. Že večkrat so zdravniki hoteli dognati, v katerem času pride kri iz srca v vse dele telesa in se vrne v pljuča. Najizdatnejše sredstvo pri tem poskusu je železno-cianokisli natron. Darlton je objavil svoj poskus, narejen na ta-le način: V privodnico na vratu se vbrizgne nekaj imenovane soli. Čas, ob katerem se ta sol dotične vene na nasprotni strani vratú pokaže, je čas obtoka ali čas, ki ga potrebuje kri, da dospè od mesta, kjer se je vbrizgnila, skozi veliko privodnico do srca, od desnega prekata skozi pluča v levi prekat, iz tega skozi odvodnico v laskovično mrežo v glavi in od tod do dovodnice, vratnice imenovane (Jugularvene). Važni poskusi v krvnem obtoku kažejo, da v 15 do 25 sekundah vsa kri človeškega telesa jedenkrat obide vse telo krog in krog.

Spokane roke. Dobro sredstvo zoper spokane roke, kar se zlasti po zimi rado primeri, je: 40 g mošanckarjev zrezanih z olupkom vred, 40 g

zrezanih rozin brez pešk, 125 g svežega, neslanega, surovega masla in 40 g rmenega voska se peče na lahnem ognju tako dolgo, da kapljica te mešanice, ako se vrže na ogenj, več ne poka.

Ta zmes se ohladi, stisne skozi platno v posodo, v kateri je za jedno žlico rožne vode. S tem mazilom se roke dobro namažejo zvečer, predno gremo spat.

Vroči ovitki. Ako se roka ali noga zvine, stisne ali rani, je najboljše in najhitrejše sredstvo vroč ovitek, kateri v kratkem času zljajša bolečine.

Ako se ti kaj na prstu dela, vtakni ga v gorko vodo; pri večjih ranah pomoči vato ali kos platna v vročo vodo ter položi na rano.

Ako se zlomi kaka kost, tedaj je tudi vroč ovitek najboljše sredstvo za lajšanje bolečin. Ovitek mora biti tako vroč, da gorkota obvezo prešine in tako velik, da se ž njim ranjeno mesto popolnoma zakrije.

Rane. Za krvaveče rane priporoča ruski zdravnik dr. Paškov kot izborno sredstvo pepel iz ravno kar sežganega platna ali bombaža. Na rano potreseni pepel se pomeša s krvjo in naredi debelo skorjo, pod katero se rana hitro zaceli; ta zabranjuje tudi vnetje in gnojenje.

Vratna vnetica. Ako se grlo vname, je najizdatnejše sredstvo žajbeljev čaj, kateremu se primeša nekoliko kisa in strdi. S tem naj se 20 do 30 krat na dan grgrá.

Tiščanje v prsih. Ako težko dihaš ali te v prsih tišči, vzemi, predno greš spat, malo žlico mešanice iz enakih delov hrena in medú. Ako imaš naduho, je dobro, to zdravilo rabiti večkrat na dan.

Kašelj. Dobro in jako ceno zdravilo zoper kašelj se pripravlja na ta-le način: Zreži četrt funta olupljene surove čebule, tej primešaj osminko funta medú in četrt funta sladkorja. To zmes kuhaj toliko časa, da se premeni v gost sirup. Ta se precedi skozi sito, spravi v steklenice, ki naj se dobro zamašé ter postavijo na hladan kraj. Otroci lahko vzamejo tega sirupa po tri žlice na dan, a odrastli nekoliko več.

Katar ali nahod. Najnovejše sredstvo zoper nahod priporočajo menthol, raztopljen v kloroformu. Od pet- do deset-odstotne te raztopine se spusti na dlan samo pet kapljic ter drgne med rokami in diha ta hlap skozi nos vase. — Jako izvrsten pripomoček zoper nahod je tudi kafra. Daj v malo posodico drobno nadrgnjene kafe, polij jo s kropom ter dihaj to paro skozi zavitek ali škrnicelj v nos.

Koliko dobička dajejo časniška naznanila (reklame). Angleški in ameriški trgovci ne morejo prehaliti reklam ali priporočanja po časopisih. Z reklamami so dosegli omenjeni trgovci največje uspehe. Tovarnar Pear je v sedmih letih izdal 12,000.000 kron za reklame in s tem si je pridobil 19,000.000 kron čistega dohodka.